

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra

Editos Valatkaitės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Turto konfiskavimo problematika
Problems of property confiscation

Vadovė: vyr. lekt. dr. L. Šivickaitė-Moldarienė

Recenzentas: partnerystės doc. A. Pažarskis

Vilnius

2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamas vienos iš baudžiamojo poveikio priemonių – turto konfiskavimo – reglamentavimas bei taikymas praktikoje. Aptariami reglamentavimo pokyčiai bei tarptautinių bei Europos Sąjungos teisės aktų įtaka turto konfiskavimo reglamentavimui nacionalinėje teisėje. Apžvelgiami ne tik turto konfiskavimo, kaip jis įtvirtintas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 72 straipsnyje, bet ir išplėstinio turto konfiskavimo bei civilinio turto konfiskavimo ypatumai. Remiantis formuojama teismų praktika, nagrinėjamos pagrindinės turto konfiskavimo taikymo problemos.

Pagrindiniai žodžiai: turto konfiskavimas, konfiskuotinas turtas, nusikalstamos veikos įrankis, priemonė, rezultatas, baudžiamojo poveikio priemonės.

This paper analyses the regulation and application in practice of one of the punitive measures – property confiscation. Changes in regulation and the influence of international and European Union legal acts on the regulation of property confiscation in national law are discussed. Not only property confiscation, as it is established in Article 72 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, but also the features of extended property confiscation and civil property confiscation are reviewed. Based on the formed case law, the main problems of the application of property confiscation are analysed.

Keywords: property confiscation, property to be confiscated, tool, instrument, result of a criminal act, punitive measures.

TURINYS

IŽANGA	4
1. TURTO KONFISKAVIMAS KAIP BAUDŽIAMOJO POVEIKIO PRIEMONĖ.....	7
1.1. Turto konfiskavimo samprata	7
1.2. Tarptautinio teisinio reguliavimo analizė.....	9
1.3. Europos Sąjungos teisinio reguliavimo analizė	12
1.4. Turto konfiskavimo istorinė raida Lietuvoje.....	16
1.5. Turto konfiskavimo formos (būdai).....	21
1.5.1. Turto konfiskavimas	21
1.5.2. Išplėstinis turto konfiskavimas	24
1.5.3. Civilinio turto konfiskavimas	27
2. KONFISKUOTINAS TURTAS.....	31
2.1. Nusikalstamos veikos įrankis, priemonė, rezultatas	31
2.2. Tretiesiems asmenims priklausantis turtas.....	37
2.3. Konfiskuotino turto vertę atitinkanti pinigų suma	41
3. TURTO KONFISKAVIMO YPATUMAI.	44
3.1. Turto konfiskavimas iš bendrininkų	44
3.2. Turto konfiskavimas, suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui arba asmeniui mirus.....	46
3.3. To paties daikto vertę atitinkančios pinigų sumos išieškojimas kelis kartus	49
3.4. Turto konfiskavimo ir proporcingumo principo santykis	51
3.5. Turto konfiskavimas BK 202 straipsnio taikymo kontekste.....	55
IŠVADOS.....	59
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	61
SANTRAUKA.....	67
SUMMARY	68

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Turto konfiskavimo institutas yra itin svarbus siekiant užtikrinti, kad asmenys negautų naudos iš daromų nusikalstamų veikų. Efektyvus turto konfiskavimo taikymas turėtų panaikinti vieną iš savanaudiškas nusikalstamas veikas darančių asmenų paskatų – galimybę pasipelnyti. Nors turto konfiskavimas, kaip viena iš baudžiamojo poveikio priemonių, buvo numatytas nuo pat Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – ir BK) priėmimo 2000 m., tačiau sudėtingėjant ir vystantis organizuotam nusikalstamumui, atsižvelgiant į technologijų raidą, kintant nusikalstamų veikų pobūdžiui, bei nusikalstamas veikas darantiems asmenims ieškant vis naujų būdų siekiant paslėpti iš nusikalstamų veikų gautą turtą, išlieka nuolatinis poreikis turto konfiskavimą reglamentuoti taip, kad jo taikymas būtų kuo skvarbesnis ir efektyvesnis. Šį poreikį atskleidžia baudžiamojo įstatymo pakeitimai, įtvirtinę papildomą baudžiamojo poveikio priemonę – išplėstinį turto konfiskavimą, bei pakankamai neseniai priimtas Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymas.

Tačiau, nepaisant įstatymo leidėjo dedamų pastangų papildyti ir atnaujinti su turto konfiskavimu susijusį teisinį reglamentavimą, aktualu išanalizuoti, su kokiomis problemomis susiduriama taikant turto konfiskavimą, kadangi, kaip atskleidžiama Europos Komisijos 2025 m. sunkių ir organizuotų nusikaltimų grėsmės vertinime, nepaisant pastangų tobulinant teisės aktus, nusikalstamu būdu gautų pajamų konfiskavimas sustojo ir sudaro maždaug 2 % neteisėtų pajamų.

Autorė pažymi, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija 2025 m. balandžio 17 d. išnagrinėjo baudžiamąją bylą Nr. 2K-P-42-976/2025, kurioje keliamas klausimas, kas yra laikytina BK 202 straipsnio 1 dalyje nustatytos veikos rezultatu BK 72 straipsnio prasme¹. Taigi turto konfiskavimo, reglamentuoto BK 72 straipsnyje, taikymas ir šiai dienai kelia problemų bei neaiškumų. Pastarasis pavyzdys tik patvirtina, kad turto konfiskavimo problematika yra išties aktuali ir netgi neprarandanti savo aktualumo.

Darbo tikslas. Atskleisti pagrindines problemines turto konfiskavimo taikymo sritis.

Darbo uždaviniai.

1) Atskleisti turto konfiskavimo sampratą, reglamentavimą ir raidą;

¹ Nutartį planuojama skelbti 2025 m. birželio 17 d.

2) Išnagrinėti turto konfiskavimo reglamentavimą tarptautiniuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose bei jų įtaką turto konfiskavimo reglamentavimui nacionalinėje teisėje;

3) Aptarti turto konfiskavimo būdus – turto konfiskavimą, išplėstinio turto konfiskavimo ir civilinio turto konfiskavimo ypatumus;

4) Išanalizuoti pagrindinius probleminius turto konfiskavimo taikymo aspektus bei formuojamą teismų praktiką šioje srityje.

Darbo objektas. Tikslinga pažymėti, kad darbo pavadinimas sudaro sąlygas apibrėžti konkretų objektą, kurį autorė pasirinko aiškinti lingvistiniu metodu. Atitinkamai darbe yra analizuojamas turto konfiskavimo, apibrėžto BK 72 straipsnyje „Turto konfiskavimas“, institutas ir iš šio instituto kylančios problemos praktikoje.

Darbo metodai. Taikant analizės metodą analizuoti turto konfiskavimą reglamentuojantys nacionaliniai, tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai, teismų praktika. Istorinis metodas pasitelktas nagrinėjant turto konfiskavimo sampratą ir reglamentavimo raidą. Lyginamasis metodas buvo naudotas atskleidžiant turto konfiskavimo, išplėstinio turto konfiskavimo ir civilinio turto konfiskavimo panašumus ir skirtumus. Sisteminis metodas buvo pasitelktas, išgryninant pagrindines turto konfiskavimo taikymo problemas.

Darbo originalumas. Per pastarąjį penkmetį magistro darbų ar disertacijų konkrečiai turto konfiskavimo ar jo problematikos tema nebuvo. Tik keliuose minėtų rūšių darbuose buvo nagrinėjamas turto konfiskavimo ir žmogaus teisių apsaugos santykis bei turto konfiskavimas, nagrinėjant bendrai baudžiamojo poveikio priemones. Mokslinės publikacijos yra parengtos atskirais turto konfiskavimo taikymo problemineis aspektais, tokiais kaip išplėstinio turto konfiskavimo ar civilinio turto konfiskavimo klausimais. Per ilgesnį nei pastarųjų penkerių metų laikotarpį buvo publikuota mokslinių publikacijų, kurioje buvo analizuojama problematika atskirais klausimais, tokiais kaip nusikaltimo priemonių ar jų dalių konfiskavimas. Darbo originalumas pasireiškia tuo, kad turto konfiskavimo taikymo problematika darbe analizuota ir nagrinėta pakankamai plačiai apimtimi.

Pagrindiniai šaltiniai. Analizuojant darbo temą remtasi Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu, tarptautiniais ir Europos Sąjungos teisės aktais, Konstitucinio Teismo jurisprudencija, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimais. Svarbiausios mokslinės publikacijos, kuriomis buvo remtasi darbe, buvo parengtos S. Bikelio, nagrinėjusio atskiras turto konfiskavimo, išplėstinio turto konfiskavimo ir civilinio turto konfiskavimo problemas, J. Levon, kuri analizavo baudžiamojo poveikio priemonių

atsiradimo priežastis, R. Paužaitės, nagrinėjusios baudžiamojo poveikio priemonių, įskaitant ir turto konfiskavimą, sampratą. Taip pat buvo remtasi G. Švedo, I. Kavoliūnaitės, V. Piesliako ir kitų autorių mokslinėmis publikacijomis. Rengiant šį darbą itin svarbi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kuria remtasi analizuojant pagrindines turto konfiskavimo taikymo problemas.

1. TURTO KONFISKAVIMAS KAIP BAUDŽIAMOJO POVEIKIO PRIEMONĖ

1.1. Turto konfiskavimo samprata

Šiuolaikinėje visuomenėje, kaip ir ankstesnėse, viena iš nusikalstamų veikų padarymo paskatų yra asmeninės naudos siekimas, kurio išraiška dažnu atveju – finansinė nauda. Pasak S. Bikelio, „Visuotinai žinoma, kad būtent pelnas yra organizuotų nusikaltimų <...>, taip pat pavienių korupcinių, ekonominių, finansinių, turtinių ir daugelio kitų nusikaltimų variklis“ (Bikelis, 2014, p. 9). Kaip teigia V. Pavilionis ir G. Švedas, „Šiuolaikinė baudžiamoji teisė spręsdama nusikalstamų veikų prevencijos baudžiamosiomis priemonėmis problemą realizuoja idėją, kad daryti nusikalstamą veiką „neapsimoka“ ne tik dėl gresiančios bausmės, bet ir dėl to, kad iš kaltininko paimama viskas, kad buvo tiesiogiai ir netiesiogiai gauta padarius nusikalstamą veiką“ (Pavilionis, Švedas, 2004, p. 389). Atitinkamai įstatymų leidėjas įtvirtino turto, įskaitant, bet neapsiribojant, nusikalstamos veikos padarymo rezultata, konfiskavimą, kaip vieną iš priemonių, prisidedančių prie nusikalstamumo prevencijos.

Pagal dabar galiojantį baudžiamąjį įstatymą turto konfiskavimas yra viena iš baudžiamojo poveikio priemonių, kuri turi padėti įgyvendinti bausmės paskirtį (BK 67 straipsnis). 72 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad turto konfiskavimas yra priverstinis neatlygintinas konfiskuotino bet kokio pavidalo turto, esančio pas kaltininką ar kitus asmenis, paėmimas valstybės nuosavybėn; 72 straipsnio 2 dalyje apibrėžiama, kas yra laikoma konfiskuotinu turtu, o būtent, kad tai yra BK uždraustos veikos įrankis, priemonė ar rezultatas, kuriuo pripažįstamas tiesiogiai ar netiesiogiai iš jos gautas bet kokio pavidalo turtas. Svarbu paminėti ir tai, kad, kaip nurodyta BK 72 straipsnio 4 dalyje, turtas gali būti konfiskuojamas ne tik iš nusikalstamą veiką padariusio asmens (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

Tiesa, turto konfiskavimo, kaip ir kitų baudžiamojo poveikio priemonių, samprata ir vieta baudžiamosios teisės sistemoje bei požiūris į turto konfiskavimą, kaip vieno iš nusikalstamumo prevencijos būdų, kito. Tai matyti iš toliau pateikiamos baudžiamųjų įstatymų analizės.

Viena iš esminių baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimo priežasčių buvo siekis atsisakyti papildomų bausmių instituto taikymo. Atitinkamai, rengiant dabar galiojantį BK, buvo laikomasi pozicijos, kad baudžiamojo poveikio priemonės turėtų būti skiriamos tik tais atvejais, kai nėra skiriama bausmė ir siekiama kitomis priemonėmis

teigiamai paveikti nusikaltusį asmenį, o galimas jų skyrimas kartu su bausme būtų taikomas tik išimtiniais atvejais (Levon, 2013, p. 185). Nepaisant to, priimtame BK buvo įtvirtinta, kad viena iš penkių baudžiamojo poveikio priemonių – turto konfiskavimas - gali būti skiriamas kartu su bausme.

Įstatymų leidėjui pildant baudžiamojo poveikio priemonių sąrašą, atitinkamai buvo sąrašas baudžiamojo poveikio priemonių, kurių skyrimas galimas kartu su bausme, sąrašas. Šiuo metu iš galiojančioje BK redakcijoje nurodytų vienuolikos baudžiamojo poveikio priemonių, kartu su bet kuria bausme, išskyrus baudą, galima skirti bet kurią (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

Taigi, požiūris į baudžiamąsias poveikio priemones, kaip alternatyvą papildomoms bausmėms kito, nes įsigaliojus BK buvo numatyta tik viena baudžiamojo poveikio priemonė, kuri galėjo būti skiriama kartu su bausme (turto konfiskavimas), o šiuo metu BK 67 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad fiziniams asmenims visos baudžiamojo poveikio priemonės gali būti skiriamos kartu su bausme. Kaip išimtis pateikiama tik tai, kad kartu su baudos bausme negali būti skiriama įmoka į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, o kartu su viešųjų darbų bausme negali būti skiriama atlikti nemokamų darbų.

Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad savo esme ir turiniu baudžiamojo poveikio priemonės skiriasi nuo bausmių, galiojusių 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamajame kodekse (toliau – 1961 m. BK). 1961 m. BK buvo nurodytos pagrindinės ir papildomos bausmės, kurios skyrėsi skyrimo pagrindais, teisių ir laisvių apribojimo apimtimi, teisiniais jų nevykdymo padariniais ir pan. (Pavilonis, Švedas, 2004, p. 375). Be to, baudžiamojo poveikio priemonių tikslas yra ne nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, tačiau, suvaržant jo laisves ar nustatant jam specialiąsias pareigas, padaryti jam labiau auklėjamojo ir (arba) prevencinio, o ne baudžiamojo pobūdžio poveikį (Švedas, 2020, p. 184).

Nors turto konfiskavimas pagal nuo 2003 m. gegužės 1 d. galiojantį BK yra baudžiamojo poveikio priemonė, tačiau dėl savo teisinės prigimties išsiskiria iš kitų baudžiamojo poveikio priemonių tik jam būdingomis ypatybėmis: privalomumu, visuotinumu, nepakeičiamumu ir baudžiamosios atsakomybės neužtraukiamumu (Pavilonis, Švedas, 2004, p. 390–391). Visų pirma, turto konfiskavimas iš kitų baudžiamojo poveikio priemonių išsiskiria savo privalomumu. Tai reiškia, kad nagrinėjant baudžiamąją bylą ir nustatius, kad turtas atitinka konfiskuotino turto požymius, teismas neturi diskrecijos teisės, tai yra, kaltininkui priklausantis konfiskuotinas turtas privalo būti konfiskuojamas visais atvejais. Antra, esant pagrindui, skirtingai nuo kitų baudžiamojo poveikio priemonių, turto konfiskavimas turi būti skiriamas labai plačiam baudžiamosios

bylos baigties atvejų: ir kartu su bausme, ir atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės arba bausmės, ir išteisinus asmenį, ir net tuo atveju, kai asmuo netraukiamas baudžiamojon atsakomybėm. (Pavilonis, Švedas, 2004, p. 390–391). Trečia, jeigu yra nustatyti pagrindai taikyti turto konfiskavimą, jis negali būti keičiamas kita baudžiamojo poveikio priemone. Tai reiškia, kad, nors BK 74 straipsnio 1 dalyje yra numatyta, kad tam tikros kitos BK numatytos baudžiamojo poveikio priemonės nusikalstamą veiką padariusio asmens prašymu gali būti pakeistos kita baudžiamojo poveikio priemone, jei asmuo negali įvykdyti jam paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės dėl pateisinamų priežasčių, tačiau ne turto konfiskavimas. Ketvirta ypatybė išskirianti turto konfiskavimą nuo kitų baudžiamojo poveikio priemonių yra tai, kad, kaip tai yra numatyta BK 243 straipsnyje, turto konfiskavimui yra pritaikyta išimtis ir vengimas jį vykdyti, kitaip nei vengimas vykdyti kitas baudžiamojo poveikio priemones, neužtraukia baudžiamosios atsakomybės..

Dar vieną turto konfiskavimo ypatybę, lyginant su kitomis baudžiamojo poveikio priemonėmis, išskiria R. Paužaitė, kurios vertinimu turto konfiskavimo taikymo tikslai savo turiniu ir esme skiriasi nuo kitomis baudžiamojo poveikio priemonėmis siekiamų tikslų. R. Paužaitės vertinimu, baudžiamojo poveikio priemonių institutas baudžiamojoje teisėje siejamas su baudžiamosios represijos švelninimu ir didesnėmis baudžiamosios atsakomybės individualizavimo galimybėmis, tačiau įvertinus turto konfiskavimo esmę tampa akivaizdu, jog jis su šiais tikslais neturi nieko bendra, nes tiek tarptautinėje teisėje, tiek ir užsienio valstybėse turto konfiskavimas numatomas už pačius pavojingiausius tarptautinio pobūdžio nusikaltimus ir jau tapo visuotinai pripažįstama poveikio priemone kovoje su organizuotu nusikalstamumu (Paužaitė, 2007, p. 24).

Taigi, turto konfiskavimas, nors įstatymų leidėjo ir yra numatytas kaip viena iš baudžiamojo poveikio priemonių – valstybės nustatytos reakcijos į padarytą nusikalstamą veiką forma (Pavilonis, Švedas, 2004, 375), kuria nėra siekiama nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį. Turto konfiskavimu, kaip baudžiamojo poveikio priemone siekiama, kad nusikalstamas veikas darantys asmenys iš to negautų materialinės naudos, tokios nusikalstamos veikos nebūtų ekonomiškai naudingos, ir taip pat, būtų suvaržytos asmenų galimybės ateityje pakartotinai nusikalsti.

1.2. Tarptautinio teisinio reguliavimo analizė

Atsižvelgiant į turto konfiskavimo pobūdį bei ypatybes – tai yra viena iš pagrindinių baudžiamojo poveikio priemonių, taikomų siekiant užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms, vykdomoms tarptautinių nusikalstamų susivienijimų, kurių vienas iš pagrindinių tikslų yra

materialinės naudos įgijimas. Galima teigti, kad jo reglamentavimas yra itin svarbus ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu, tam, kad būtų turto konfiskavimas būtų vykdomas tikslingai ir efektyviai.

Pirmoji tarptautinė sutartis, kurioje yra pateikta turto konfiskavimo samprata – 1988 m. gruodžio 9 d. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija „Dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“ (toliau 1988 m. Konvencija), Lietuvoje priimta 1998 m. balandžio 22 d., kuria siekiama pašalinti piktnaudžiavimo narkotinėmis priemonėmis ir psichotropinėmis medžiagomis problemos pagrindines priežastis, įskaitant neteisėtą šių medžiagų paklausą ir didžiulį pelną, gaunamą iš neteisėtos apyvartos. Vadovaujantis šios Konvencijos nuostatomis, turto konfiskavimu laikomas galutinis turto atėmimas teismo arba kitos kompetentingos institucijos sprendimu (Žėkas, 2014, p. 120).

Turto konfiskavimo reglamentavimui reikšminga ir 1990 m. lapkričio 8 d. Europos Tarybos konvencija dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo (toliau 1990 m. Konvencija), Lietuvoje buvo priimta 1995 m. vasario 8 d. Ši Konvencija buvo pirmasis Europos Tarybos lygmeniu turto konfiskavimo klausimus reglamentuojantis tarptautinis teisės aktas, kurio paskirtis buvo, kaip tai numatyta šio teisės akto preambulėje, kovoti su sunkiais nusikaltimais, kurie tampa tarptautine problema, kaip vieną iš metodų naudojant nusikaltėlių gautų nusikalstamų pajamų konfiskavimą, ir prideda, kad siekiant šio tikslo būtina šiuolaikines ir efektyvias priemones naudoti tarptautiniu mastu. 1990 m. Konvencijoje, kitaip nei 1988 m. Konvencijoje, turto konfiskavimas, kaip viena iš teisinių priemonių, yra numatoma ne tik už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, bet už visas nusikalstamas veikas, iš kurių neteisėtu būdu yra gaunamos pajamos, tokiu būdu kardinaliai išplečiant turto konfiskavimo taikymo sritį. 1990 m. Konvencijoje turto konfiskavimo samprata irgi šiek tiek kinta, jos 1 straipsnio d) punkte nurodant, kad „konfiskacija“ reiškia byloje dėl kriminalinio nusikaltimo arba nusikaltimų teismo numatytą turto atėmimo bausmę arba priemonę. Dėmesys atkreiptinas į tai, kad konfiskacija apibrėžiama dualistiškai, tai yra nurodant, kad konfiskacija galima laikyti tiek bausme, tiek ir priemone. 1990 m. Konvencijoje, kaip ir 1988 m. Konvencijoje yra susitelkiama į dviejų rūšių turto konfiskavimo metodus – tiesioginį bei turto vertės ekvivalento konfiskavimą, tačiau joje nėra užsimenama, apie galimybę taikyti kitokių nei baudžiamojo proceso įrodinėjimo standartus, atitinkamai jokių nuorodų į išplėstinį konfiskavimą ar nepagirsto turto paėmimą civilinėmis ar mokestinėmis priemonėmis įžvelgti negalima (Žėkas, 2014, p. 122).

Taigi, nors 1990 m. Konvencijos nuostatos yra privalomos visoms ją ratifikavusios šalims, tačiau jos nuostatų taikymo apimtys kiekvienoje iš šalių gali esmingai skirtis atsižvelgiant į tai, kokiam plačiam nusikalstamų veikų ratui jos savo nacionaliniuose įstatymuose yra įtvirtinę turto konfiskavimą, kaip galimą sankciją (bausmę arba priemonę).

Konfiskuotino turto sampratą dar labiau nei anksčiau aptartose konvencijose praplečia kita, turto konfiskavimo reglamentavimui tarptautinėje teisėje reikšminga, 2000 m. lapkričio 15 d. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (toliau – 2000 m. Konvencija), Lietuvoje priimta 2002 m. gegužės 22 d., kurios tikslas – skatinti bendradarbiavimą siekiant užkirsti kelią tarptautiniam organizuotam nusikalstamumui ir veiksmingiau su juo kovoti. Šioje konvencijoje apibrėžiama, kad konfiskavimas, tai ilgalaikis turto paėmimas remiantis teismo ar kitos kompetentingos institucijos sprendimu, ir taip pat nurodoma, kas yra laikytina konfiskavimo metu galimu paimti turtu – visų rūšių turtas, tiek materialusis, tiek nematerialusis, kilnojamasis ar nekilnojamasis, daiktinis ar nedaiktinis, ir teisę į tokį turtą ar jo dalį patvirtinantys teisiniai dokumentai. Iš dalies, toks platus turto sampratos išplėtimas gali būti vertintinas kaip pozityvus požymis, kadangi tai Konvenciją pasirašiusioms šalims suteikia galimybę turto konfiskavimą vykdyti platesne apimtimi, tačiau tai gali sukelti trukdžių tarpvalstybiniam bendradarbiavimui. Skirtingos valstybės savo nacionalinėje teisėje išlaiko savarankiškumą ir konfiskuotiną turtą nacionaliniuose įstatymuose apsibrėžia skirtinga apimtimi, nustatant skirtingus turto konfiskavimo mechanizmus, kas gali tarpvalstybinį turto konfiskavimą daryti problematišku, kuomet konfiskuotinam turtui yra taikomos skirtingos kelių valstybių jurisdikcijos. Lyginant su anksčiau aptartomis konvencijomis, 2000 m. Konvencija analogiškai numato, kokio pobūdžio turtas galimas konfiskuoti, 12 straipsnio 1 dalyje nurodant, kad valstybės priima priemones, būtinas užtikrinti galimybę konfiskuoti: a) nusikalstamu būdu įgytas pajamas padarius nusikaltimą, kuriam taikoma ši Konvencija, arba turtą, savo verte atitinkantį tokių pajamų vertę; b) turtą, įrangą ar kitas priemones, naudotas ar skirtas naudoti padarant nusikaltimus, kuriems taikoma ši Konvencija (dalyvavimas organizuotoje nusikalstamoje grupėje, nusikalstamu būdu įgytų pajamų plovimas, korupcija ir tai sudarančios kitos nusikalstamos veikos). Taip pat kaip 1988 m. Konvencijoje, 2000 m. Konvencijos 12 straipsnio 7 d. yra numatyta, kad Konvenciją pasirašiusios valstybės gali apsvarstyti galimybę nustatyti reikalavimą, kad nusikaltimą padaręs asmuo įrodytų teisėtą tariamai nusikalstamu būdu įgytų pajamų ar kito konfiskuotino turto kilmę tiek, kiek toks reikalavimas atitinka jų vidaus teisės principus ir teismo bei kitokio nagrinėjimo pobūdį. Tačiau verta paminėti, kad kaip ir 1988 m. Konvencijoje, 2000 m. Konvencijoje, siekiant apsaugoti su nusikalstama veika ir veikos

rezultatais nesusijusių trečiųjų asmenų teises, Konvencijos 12 straipsnio 8 dalyje numatyta, kad 12 straipsnio nuostatos aiškinamos taip, kad nebūtų pažeistos sąžiningų trečiųjų šalių teisės.

Turto konfiskavimo reglamentavimui reikšminga ir 2003 m. spalio 31 d. Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją, (toliau – 2003 m. Konvencija), Lietuvoje priimta 2006 m. gruodžio 14 d., kuria siekiama, remti ir stiprinti priemones, skirtas veiksmingiau užkirsti kelią korupcijai ir kovoti su ja, bei veiksmingiau užkardyti, atskleisti ir užkirsti kelią neteisėtai įgyto turto ir pajamų tarptautiniams pervedimams bei sustiprinti tarptautinį bendradarbiavimą grąžinant turtą. Šioje Konvencijoje, kaip ir anksčiau aptartose, įtvirtinti tiesioginio (tradicinio) ir turto vertės ekvivalento konfiskavimo mechanizmai. Tačiau keletu aspektų šios Konvencijos turinys išsiskiria iš anksčiau aptartų konvencijų. Visų pirma, anksčiau aptartose Konvencijose turto konfiskavimas buvo nukreiptas į praturtėjimą, atsiradusį iš nusikalstamų veikų vykdymo, kai, tuo tarpu, 2003 m. Konvencijoje konfiskuotino turto sąvoka yra gerokai praplečiama, tai yra, kad konfiskavimo objektu yra laikomas praturtėjimas ne tik iš nusikalstamų veikų, bet iš bet kokių šaltinių 2003 m. Konvencija nuo ankstesnių Konvencijų išsiskiria ir tuo, kad kitaip nei ankstesnėse Konvencijose, joje numatyta turto konfiskavimo be apkaltinamojo nuosprendžio galimybė.

Apibendrinant turto konfiskavimo reglamentavimą tarptautinės teisės aktuose pastebima, kad minėtos Konvencijos savo turiniu reikšmingos nacionalinėms teisės sistemoms keliais aspektais. Visų pirma, jose buvo suformuluota turto konfiskavimo samprata bei gairės, kas turėtų būti laikytina konfiskuotinu turtu, t. y. tiek pajamos, gautos iš nusikalstamų veikų, tiek ir priemonės, įrankiai bei medžiagos, kurios buvo naudotos šių veikų darymui, bei numatytas ne tik tiesioginis, bet ir turto vertės ekvivalento konfiskavimas. Antra, šiose Konvencijose suformuluotos nuostatos nustatė gaires, kuriomis vadovaujantis valstybės savo nacionalinės teisės sistemose galėjo įgyvendinti ir plėtoti išplėstinio turto konfiskavimo taikymą. Taip pat išskirtina, kad nepaisant nuosekliai plečiamos turto konfiskavimo priemonių apimtys, visose aptartose Konvencijose įtvirtinta nuostata, kad būtina užtikrinti, jog taikant šias priemones būtų užtikrintos sąžiningų trečiųjų asmenų teisės.

1.3. Europos Sąjungos teisinio reguliavimo analizė

Kaip nurodoma Europos Komisijos 2025 m. sunkių ir organizuotų nusikaltimų grėsmės vertinime, nepaisant didelių investicijų į išteklius ir teisės aktų sistemas, nusikalstamu būdu gautų pajamų konfiskavimas sustojo ir sudaro maždaug 2 % neteisėtų pajamų, o turto

susigražinimo iššūkius dar labiau apsunkina didėjantis nusikalstamas skaitmeninio turto išnaudojimas (Europos Komisijos 2025 m. sunkių ir organizuotų nusikaltimų grėsmės vertinimas). Todėl turto konfiskavimo reglamentavimo Lietuvos teisinėje sistemoje suderinimas su Europos Sąjungos teisės aktuose esančiu turto konfiskavimo reglamentavimo tapo itin svarbus, atsižvelgiant į vis labiau pasireiškiantį nusikalstamų veikų tarptautiškumą.

Svarbiausi teisės aktai reglamentuojantys turto konfiskavimo klausimus Europos Sąjungos teisės aktų sistemoje yra:

1) 2001 m. birželio 26 d. Tarybos Pamatinis sprendimas 2001/500/TVR dėl pinigų plovimo, nusikaltimo priemonių ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų nustatymo, paieškos, įšaldymo, areštavimo ir konfiskavimo (toliau – 2001/500/TVR Pamatinis sprendimas);

2) 2005 m. vasario 24 d. Tarybos Pamatinis sprendimas 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo (toliau – 2005/212/TVR Pamatinis sprendimas);

3) 2008 m. lapkričio 20 d. Europos Komisijos Komunikatas „Pajamos iš organizuoto nusikalstamumo. Užtikrinkime, kad nusikalsti nebūtų pelninga“ (toliau – 2008 m. Komunikatas);

4) 2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/42/ES dėl nusikaltimų priemonių ir pajamų iš nusikaltimų įšaldymo ir konfiskavimo Europos Sąjungoje (toliau – 2014/42/ES Direktyva);

5) 2024 m. balandžio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2024/1260/ES dėl turto susigražinimo ir konfiskavimo (toliau – 2024/1260/ES Direktyva).

Visų šių Europos Sąjungos teisės aktų priėmimo tikslai ir siekiai bei pagrindai, kodėl šie teisės aktai buvo būtini priimti, siekiant suvaldyti tarptautinį nusikalstamumą, yra pakankamai panašūs, t. y. visais šiais teisės aktais siekiama, jog valstybės narės suteiktų viena kitai visapusišką savitarpio teisinę pagalbą tiriant ir vykdant baudžiamąjį persekiojimą ekonominio nusikalstamumo srityje; kad kova su nusikalstamumu būtų sutelkta į nusikalstamu būdu įgytų lėšų suradimą, įšaldymą, areštavimą ir konfiskavimą; kad nusikalstamų veikų, kurioms taikomas turto konfiskavimas būtų išplėstas, kas pagerintų tarptautinį bendradarbiavimą bei efektyvesnį turto konfiskavimo taikymą. Tačiau visi šie Europos Sąjungos teisės aktai turi ir savo išskirtinumus, bei padarė skirtingą įtaką turto konfiskavimo reglamentavimo vystymuisi.

2001/500/TVR Pamatinio sprendimo 1 straipsniu yra koreguojamas nusikalstamų veikų, dėl kurių gali būti taikomas turto konfiskavimas, ratas, nurodant, kad siekdamas sustiprinti kovą prieš organizuotą nusikalstamumą, valstybės narės imasi būtinų priemonių,

kad negaliotų arba nebūtų laikomasi išlygų dėl 1990 m. Konvencijos 2 ir 6 straipsnių. 2001 m. Pamatinis sprendimas taip pat numato tam tikrą naujovę, kuri nebuvo įtvirtinta ankstesniais tarptautiniais ir Europos Sąjungos teisės aktais, t. y. šio Pamatinio sprendimo 3 straipsnyje numatoma, kad valstybės narės gali nekonfiskuoti turto, kurio vertė atitinka iš nusikalstamos veiklos įgytų pajamų vertę, jei ši vertė būtų mažesnė kaip 4 000 eurų, taip siekiant išvengti situacijų, kuomet tarptautinis bendradarbiavimas ir turto konfiskavimo procedūra finansine išraiška viršytų pačią konfiskuotino turto vertę.

2005/212/TVR Pamatinis sprendimas iš iki jo priimtų tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų išsiskiria tuo, kad jame be jau įprasto turto konfiskavimo, yra numatytas ir išplėstinis turto konfiskavimas. Šis pamatinis sprendimas taip pat numato ir galimybę valstybėms narėms priimti atitinkamas priemones, kuriomis turto konfiskavimas būtų nukreiptas ir į nusikalstamą veiką padariusio asmens įgytą turtą, perduotą jo giminaičiams ar su juo susijusiems juridiniams asmenims. Tačiau, nepaisant bendrų visoms valstybėms narėms šiuo Pamatiniu sprendimu keliamų tikslų, jo nuostatų perkėlimas į nacionalines teisės sistemas vyko lėtai, reikšmingų nuostatų įgyvendinimas dažnu atveju buvo nepakankamas ar netinkamas, o valstybėms narėms numatyta galimybė įgyvendinant 2005/212/TVR Pamatinį sprendimą dėl konfiskavimo pasirinkti vieną ar kelias alternatyvas, kiek tai susiję su išplėstinio konfiskavimo mechanizmu, lėmė tai, jog perkeldamos į nacionalinę teisę šio Pamatinio sprendimo nuostatas valstybės narės pasirinko skirtingas galimybes, kas neužtikrino minimalaus suderinimo ir efektyvaus tarpvalstybinio bendradarbiavimo (Žėkas, 2014, p. 135).

Aukščiau minėtos priežastys paskatino Europos Komisiją priimti 2008 m. Komunikatą, kuriame buvo išreikštas susirūpinimas dėl neefektyvaus aukščiau minėtų Pamatinių sprendimų bei kitų susijusių Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimo ir perkėlimo į valstybių narių nacionalinę teisę. Šiuo Komunikatu buvo suformuotos tam tikros idėjos, kuria kryptimi turėtų būti judama siekiant efektyvinti turto konfiskavimo taikymą, bei reglamentavimo suderinimą tarp valstybių narių. Minėtų idėjų įgyvendinimui buvo pateikti šie galimi įtvirtinti mechanizmai: 1) Konfiskavimas be išankstinio baudžiamojo nuosprendžio (konfiskavimas civiline tvarka); 2) Naujos baudžiamosios veikos – „nepagrįsto“ turto turėjimo – nustatymas; 3) Įšaldymo ir konfiskavimo orderių tarpusavio pripažinimo užtikrinimas; 4) Privalomojo konfiskavimo taikymo srities išplėtimas; 5) Pareigos teikti informaciją apie banko sąskaitas vykdymo užtikrinimas. Kai kurios iš šių idėjų tapo pagrindu ir atspirties tašku vėliau priimtiems Europos Sąjungos teisės aktams susijusiems su neteisėtu praturtėjimu ir turo konfiskavimu.

2014/42/ES Direktyvoje didelis dėmesys yra skiriamas išplėstinio turto konfiskavimo reglamentavimui, jau Direktyvos preambulėje numatant, kad valstybės narės gali numatyti, jog turto konfiskavimo taikymui nebūtų būtina nustatyti, kad turtas yra įgytas iš nusikalstamos veikos, ir užtektų to, jog teismas, įvertinęs tikimybę, mano arba pagrįstai daro prielaidą, kad žymiai labiau tikėtina, jog minėtas turtas įgytas iš nusikalstamos veikos, o ne iš kitos veikos. Taip pat numatyta galimybė konfiskuoti turtą iš trečiųjų asmenų, jei jie šį turtą įsigijo už gerokai žemesnę nei rinkos kainą, žinojo arba turėjo žinoti apie neteisėtą turto kilmę. Šios Direktyvos išskirtinumu galima laikyti ir tai, kad jos 10 straipsnio 3 dalyje yra numatyta galimybė valstybėms narėms nacionalinėje teisėje įtvirtinti galimybę konfiskuotą turtą naudoti viešaisiais interesais ar socialiniais tikslais.

Naujausia su turto įšaldymo ir konfiskavimo sritimi susijusi direktyva – 2024/1260/ES Direktyva, kuri išsiskiria tuo, jog jos taikymo sritis itin glaudžiai susijusi su Europos Sąjungos ribojamųjų priemonių, kitaip – sankcijų, taikymo pažeidimais. Šioje Direktyvoje numatyta sąvoka - į sąrašą įtrauktas asmuo, subjektas arba įstaiga – fizinis arba juridinis asmuo, subjektas ar įstaiga, kuriems taikomos Sąjungos ribojamosios priemonės. Nors šios ribojamosios priemonės nėra baudžiamosios, tačiau jos skiriamos siekiant pakeisti tikslinės šalies (ar tikslinių šalių), atsakingos už atitinkamą elgesį (pavyzdžiui, tarptautinės teisės ar žmogaus teisių pažeidimą, politikos ar veiksmų, kurie neatitinka teisinės valstybės ar demokratinių principų, vykdymą) politiką ar veiklą. Šiuo laikotarpiu tai itin aktuali Direktyva, atsižvelgiant į tai, kad turto įšaldymas bei konfiskavimas yra vykdomas pakankamai plačia apimtimi, atsižvelgiant į neteisėtos Rusijos Federacijos invazijos į Ukrainą mastą, o į minėtą sąrašą yra įtraukta didelė dalis prie šio karinio konflikto prisidedančių Rusijos Federacijos piliečių, Europos Sąjungos valstybėse narėse turinčių reikšmingus finansinius išteklius. Šioje Direktyvoje, nurodant, kokioms nusikalstamoms veikoms taikomos joje numatytos priemonės, yra nukreipiama ir į 2024/1226 Direktyvą, kurioje ir pateikiamas sąrašas už kokius ribojamųjų priemonių pažeidimus galima taikyti Direktyvoje numatytas priemones. 2024/1260 Direktyva išsiskiria ir tuo, kad joje, atsižvelgiant į šiuolaikinių technologijų ir finansinių išteklių rūšių vystymąsi, numatoma, kad galimas įšaldyti ir konfiskuoti turtas turėtų būti apibrėžtas plačiai ir turėtų apimti teisinius dokumentus arba aktus, įskaitant elektroninį ar skaitmeninį formatą, patvirtinančius nuosavybės teisę arba interesą į turtą, kuris turi būti įšaldomas ir konfiskuojamas, įskaitant, pavyzdžiui, finansines priemones, patikos fondus arba dokumentus bei kriptoturtą Taigi, reglamentuojant turto konfiskavimą siekiama neatsilikti ir nuo šiuolaikinių finansinių technologijų, siekiant galimų turto konfiskavimo išvengimo apraiškų dėl galimo nepakankamo reglamentavimo.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad minėti priimti ar dar rengiami Europos Sąjungos dokumentai atspindi tam tikrą kompromisinį Europos Sąjungos valstybių narių požiūrį į minimaliai būtinas teises priemones, siekiant efektyviau konfiskuoti iš nusikalstamų veikų gaunamą naudą (Žėkas, 2014, p. 148), tačiau šiais Europos Sąjungos teisės aktais nesiekama suvienodinti turto konfiskavimo reglamentavimo atsižvelgiant į tai, kad turto konfiskavimo teisinė prigimtis atskirose valstybėse narėse atitinkamai skiriasi, ir reglamentavimo suvienodinimas taptų itin sudėtingas ar net neįgyvendinamas. Todėl Europos Sąjungos teisės aktų leidėjai siekia optimalaus Europos Sąjungos teisės aktų ir valstybių narių nacionalinių teisės aktų santykio, kuris leistų pasiekti išsikeltų tikslų ir efektyvinti tarpvalstybinį bendradarbiavimą turto konfiskavimo srityje.

1.4. Turto konfiskavimo istorinė raida Lietuvoje

Analizuojant turto konfiskavimo reglamentavimo baudžiamojoje teisėje raidą, svarbu įvertinti tai, kaip kito apskritai baudžiamojo poveikio priemonių instituto reglamentavimas ir jo vieta baudžiamosios teisės sistemoje.

Po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo, siekiant sukurti naują teisinę sistemą, buvo imtasi naujų nacionalinių teisės aktų, įskaitant ir baudžiamųjų įstatymų, rengimo ir priėmimo. Tiesa, teisės mokslininkų nuomonės ir požiūriai į naujai kuriamą baudžiamosios teisės sistemą tam tikrais klausimais išsiskyrė, įskaitant ir galimą bausmių sistemą bei bausmių skyrimą, kas vėliau turėjo įtakos baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimui. V. Piesliako vertinimas šiuo aspektu išliko konservatyvus ir jis laikėsi pozicijos, kad „Lietuvos baudžiamosios teisės paveldas – tai tarybiniai bausmių skyrimo principai, kurie palieka be galo daug vietos teisėjo nuožiūrai. Stabiliai valstybei tai yra greičiau geras negu blogas dalykas. Tačiau, kaip rodo gyvenimas, dabartinėje Lietuvoje tai priveda prie piktnaudžiavimų, dėl ko smarkiai kenčia teismų prestižas“ (Piesliakas, 1995, p. 19). Tuo tarpu G. Švedas laikėsi pozicijos, kad „Lietuvos Respublikos Seimas ir teismai vykdo labai griežtą baudžiamąją politiką, kuri labai mažai turi įtakos nusikalstamumo struktūrai ir dinamikai bei labai brangiai kainuoja. Tiek visuomenėje, tiek Seime labai paplitusi nuomonė, kad nusikalstamumui kontroliuoti pakanka griežčiau bausti. <...> Toks uždaras ratas neleidžia suvokti, kad baudžiamoji teisė, kaip ir bet kuri kita teisės šaka, turi savo ribas, kurias peržengus ji tampa visiškai neefektyvi“ (Švedas, 1997, p. 14-16).

G. Švedas analizuodamas baudžiamosios politikos tendencijas Lietuvos Respublikoje 1995-2004 metais, atkreipė dėmesį į tai, kokia baudžiamosios teisės sistemos formavimo ir keitimo kryptis buvo pasirinkta įstatymo leidėjo ir pastebėjo „ryškų šios teisės

šakos įtakos sferos plėtimą, nes senojo BK pakeitimai ir papildymai dažniausiai buvo susiję su baudžiamosios atsakomybės nustatymu už naujas veikas, bausmės rūšies ar jos dydžio griežtinimu arba nuteistųjų teisinės padėties griežtinimu“ (Švedas, 2005, p. 67). Nors požiūriai į naujai formuojamą bausmių sistemą buvo skirtingi, tačiau, buvo pripažįstama, kad esamai baudžiamosios teisės sistemai reikalingi esminiai pokyčiai, atsižvelgiant į tokius teisės mokslininkų kritikos sulaukiančius baudžiamosios teisės elementus, kaip bausmių sistema, kurioje bausmė skirstomos į pagrindines ir papildomas. Visa tai bei tam tikros kitos priežastys nulėmė baudžiamojo poveikio priemonių, kaip galimos alternatyvos bausmėms, instituto atsiradimą baudžiamajame įstatyme.

G. Švedas apibendrinamas baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimą išskiria tris tai nulėmusias priežastis: 1) poreikis teismams suteikti platesnes teisines prielaidas individualizuoti ir diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę; 2) poreikis, įteisinus baudžiamuosius nusižengimus ir išplėtus atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindų sąrašą, turėti tokių baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo priemonių, kurios galėtų paveikti asmenis, tačiau nebūtinai lemtų bausmei būdingus teisinius padarinius; 3) esminių ginčų kėlė tuo metu galiojusios vienos iš griežčiausių papildomų bausmių – teisėtai įgyto turto, kuris priklauso kaltininkui nuosavybės teise, konfiskavimas (Švedas, 2020, p. 183). Prie šių trijų aukščiau paminėtų baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimo priežasčių, kitų teisės mokslininkų, įskaitant A. Drakšienės, vertinimu, „būtent papildomų bausmių instituto panaikinimas buvo viena iš priežasčių, nulėmusių baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimą BK“ (Levon, 2013, p. 184).

Iki 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojant BK, 1961 m. BK bausmės tikslu buvo laikomas siekis „pataisyti bei perauklėti nuteistuosius, kad jie sąžiningai dirbtų, tiksliai vykdytų Įstatymus, gerbtų socialistinio bendro gyvenimo taisykles, taip pat siekiama užkirsti kelią naujiems tiek nuteistųjų, tiek ir kitų asmenų nusikaltimams“ (1961 m. BK), o kaip priemonė tam pasiekti buvo įtvirtinta bausmių sistema numatanti dviejų rūšių bausmes: pagrindines ir papildomosios bausmės (1961 m. BK). Pagrindinėmis buvo vadinamos bausmės, skiriamos kaip savarankiškos, o ne su kitomis bausmėmis, paskiriant tik vieną iš pagrindinių bausmių (Žalkauskas, 1989, p. 51). Papildomų bausmių paskirtis buvo, atsižvelgiant į bylos aplinkybes ir kaltininko asmenybę, „tikslingai sustiprinti atsakomybę, prie pagrindinės bausmės prijungiant tą ar kitą papildomąją“ (Žalkauskas, 1989, p. 51).

Tokia, iš dalies paini, bausmių sistema, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir rengiant naujus BK pakeitimus, teisės mokslininkų buvo vertinama gan kritiškai ir kėlė klausimų dėl savo tinkamumo, nes, visų pirma, kai kurios papildomos bausmės pagal savo represavimą buvo panašios į pagrindines bausmes, o BK 42 straipsnyje įtvirtinus principą,

kad asmeniui, padariusiam vieną nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, gali būti skiriama tik viena bausmė, papildomų bausmių skyrimas būtų neįmanomas (Šulija, 2004, p. 60). Kaip viename iš savo mokslinių straipsnių atkreipė dėmesį G. Švedas, 2002 m. lapkričio 1 d. iš 464 senajame BK numatytų sankcijų 128 be pagrindinės bausmės numatė ir papildomą bausmę. Iš šių 128 sankcijų 67 atvejais teismas kartu su pagrindine bausme privalėjo skirti papildomą bausmę, o 61 atveju – galėjo skirti savo nuožiūra. G. Švedo vertinimu, atsižvelgiant į papildomos bausmės paskirtį, paaiškinti kriterijus, pagal kuriuos vienose sankcijose buvo numatyta papildoma bausmė, o kitose – nenumatyta, gana sudėtinga (Švedas, 2006, p. 157).

Turto konfiskavimas, kaip viena iš šiuo metu galiojančiame BK reglamentuotų baudžiamojo poveikio priemonių, lyginant su turto konfiskavimo reglamentavimu 1961 m. BK, savo turinio esme iš esmės skyrėsi. 1961 m. BK, galiojęs iki 2003 m. gegužės 1 d., numatė turto konfiskavimą, kaip vieną iš papildomų bausmių. Aukščiau minėtame baudžiamojo įstatymo 35 straipsnyje buvo numatyta, kad „Turto konfiskavimas yra priverstinis neatlygintinis paėmimas valstybės nuosavybės viso arba dalies turto, kuris yra asmeninė nuteistojo nuosavybė“ (1961 m. BK). Priešingai nei dabar galiojančiame BK, 1961 m. BK nedetalizavo, koks turtas gali būti laikomas konfiskuotinu turtu, taigi galima atkreipti dėmesį, kad vienas iš skirtumų tarp 1961 m. BK ir BK, yra tai, kad pagal turto konfiskavimo reglamentavimą, įtvirtintą 1961 m. BK, konfiskuojamas galėjo būti ne tik tas turtas, kuris buvo nusikalstamos veikos darymo įrankis, priemonė ar nusikalstamos veikos rezultatas, tačiau bet koks nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui priklausantis turtas. Taigi, dabar galiojančiame BK atsisakyta nuosavybės teise priklausančio turto, kuris niekaip nesusijęs su nusikalstamos veikos padarymu ar iš jos kokios nors naudos gavimu, konfiskavimo (V. Pavilionis, G. Švedas, 2004, p. 390), ir tai galima laikyti nebūtinai esminiu, tačiau itin svarbiu turto konfiskavimo reglamentavimo pokyčių, priimant naująjį, dabar galiojantį BK.

Lietuvos Respublikai atkūrus nepriklausomybę ir rengiant dabar galiojantį BK, dar iki jo priėmimo 2000 m., buvo susidurta su abejonėmis dėl tuo metu galiojusio LTSR BK teisės normų, reglamentuojančių turto konfiskavimą, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai (toliau – Konstitucija), kurios 23 straipsnis numato, kad „Nuosavybė neliečiama.“ (Konstitucija, 1992). Ir, nors tame pačiame Konstitucijos straipsnyje yra numatyta išlyga, kad „Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama.“ tačiau visgi tai kėlė abejonių ar turto konfiskavimą reglamentuojančios normos, įtvirtintos tuo metu galiojančiame

baudžiamajame įstatyme, neprieštaruja Konstitucijai, kurios kūrėjai nuosavybės teisę apibrėžė, kaip absoliučią ir visuotiną.

Į šį klausimą 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimu, po Lietuvos Aukščiausiojo teismo kreipimosi atsakė Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas (toliau – Konstitucinis Teismas), priimdamas 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio antrosios dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 straipsnio 1 ir 2 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Konstitucinis Teismas, aukščiau minėtu savo nutarimu išaiškino, kad nors nuosavybės teisė yra absoliuti ir neliečiama, tačiau Konstitucija, kaip tai numatyta jos 6 straipsnyje, yra vientisas teisės aktas, ir turi būti aiškinama sistemiškai, kartu su kitomis jo normomis. Atsižvelgiant į Konstitucijos 28 straipsnio nuostatą, kad „Įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“, ir Konstitucijos 31 straipsnio nuostatą, kad „Bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu“, Konstitucinis Teismas, padarė išvadą, kad „nusikaltimais yra šurkščiausiai pažeidžiamos žmonių teisės ir laisvės, svarbiausi teisės ginami gėriai. Todėl baudžiamieji įstatymai, nustatydami griežtą ir diferencijuotą bausmių sistemą, turi tikslą ne tik padaryti atitinkamą poveikį nuteistajam (suvaržant jo asmenines, turtines ar kitas teises), bet ir užtikrinti nukentėjusiųjų bei visuomenės interesų gynimą, taip pat vykdyti nusikaltimų prevenciją“ (Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Tokiu išaiškinimu Konstitucinis Teismas akcentavo, kad asmenys, padarę savanaudišką nusikalstamą veiką, gali tikėtis, kad jų nuosavybės teisės neliečiamumas bus apribotas, siekiant paskirtos bausmės tikslų įgyvendinimo bei žalos atlyginimo nukentėjusiesiems ir visuomenei. Taigi, šiuo Konstitucinio Teismo nutarimu buvo išsklaidytos abejonės dėl turto konfiskavimo, kaip papildomos bausmės, taikymo, prieštaravimo Konstitucijos normai, įtvirtinančiai nuosavybės neliečiamumą, tačiau neišsprendė kitų galimų baudžiamojo įstatymo galimų spragų, tokių kaip bausmių skirstymo į pagrindines ir papildomas bausme.

Aukščiau minėtame 1993 m. gruodžio 13 d. nutarime Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad turto konfiskavimas yra vadintinas, ne „papildoma bausmė“, o „teisine priemone“, taip tarsi numatant poreikį galimiems bausmių sistemos, t. y. bausmių skirstymo į pagrindines ir papildomas, pokyčiams ateityje. Šis nutarimas, pasisakantis apie turto konfiskavimą bei jo pobūdį, turėjo svarios reikšmės baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimui, kadangi, kaip savo moksliniame straipsnyje nurodo J. Levon, „Pastarojo KT nutarimo, taip pat Vakarų šalių baudžiamųjų kodeksų nuostatų turto konfiskavimo klausimu ir tuometės Lietuvos situacijos analizė bei įvertinimas kai kuriems

Lietuvos mokslininkams jau 1994 metais leido siūlyti naują turto konfiskavimo sąvoką 1996 metais pasirodė „patobulinta“ turto konfiskavimu sąvoka, o galiausiai 2000 metais BK buvo sukurtos dvi skirtingos baudžiamųjų teisinių sankcijų rūšys: bausmės ir baudžiamojo poveikio priemonės, o turto konfiskavimas įvardytas kaip viena iš baudžiamojo poveikio priemonių“ (Levon, 2013, p. 186). Tiesa, verta pažymėti, kad baudžiamojo poveikio priemonių institutas nuo jo sukūrimo, atsižvelgiant į nusikalstamumo bei visuomenės pokyčius, atitinkamai kito.

Apie baudžiamojo poveikio priemonių reglamentavimo raidą ir reikšmę bausmių sistemoje yra pasisakęs ir Konstitucinis Teismas, kuris nurodė, kad „keičiantis baudžiamajai politikai, už nusikalstamas veikas taikomų sankcijų rūšys ir jas apibūdinančios sąvokos kito, nors tikslai, kurių įstatymų leidėjas siekė įtvirtindamas (keisdamas) šias sankcijas, iš esmės išliko tie patys“ (Konstitucinio Teismo 2025 m. vasario 6 d. nutarimas). Šiame nutarime Konstitucinis teismas pabrėžė, kad „baudžiamojo poveikio priemonės skiriamos siekiant įgyvendinti bausmės paskirtį, t. y. siekiant tų pačių kaip ir skiriant bausmę tikslų: sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą“ (Konstitucinio Teismo 2025 m. vasario 6 d. nutarimas).

Priėmus 2003 m. įsigaliojusį BK, kuriuo buvo panaikintas papildomų bausmių institutas, baudžiamojo poveikio priemonių institutą sudarė penkios BK 67 straipsnyje nurodytos baudžiamojo poveikio priemonės: uždraudimas naudotis specialia teise, turtinės žalos atlyginimas ar pašalinimas, nemokami darbai, įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, turto konfiskavimas (BK, 2000). Per pastaruosius beveik dvidešimt dvejus metus nuo BK įsigaliojimo, įstatymo leidėjui atliepian baudžiamosios atsakomybės sureguliuavimo poreikius, minėtame BK straipsnyje esantis baudžiamojo poveikio priemonių sąrašas daugiau nei padvigubėjo, prie jau įtrauktų penkių baudžiamojo poveikio priemonių pridėdant dar šešias naujas baudžiamojo poveikio priemones: įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu, dalyvavimą smurtinį elgesį keičiančiose programose, išplėstinį turto konfiskavimą, viešųjų teisių atėmimą ir teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą, įpareigojimą pranešti apie gyvenamosios vietos pakeitimą ar išvykimą iš jos (BK, 2000). Tokį baudžiamojo poveikio priemonių sąrašo plėtimą galima laikyti natūraliu reiškiniu, nes baudžiamasis įstatymas turi atitikti kintančią nusikalstamumo struktūrą, globalizacijos iššūkius, užsienio šalių patirtį ir kt., tačiau vykdant baudžiamojo

poveikio priemonių instituto pokyčius įstatymų leidėjas turi būti apdairus ir neįtraukti į šį sąrašą tokių priemonių, kurios neatitinka baudžiamojo poveikio priemonių instituto esmės ir paskirties (Švedas, Levon, 2017, p. 190-191).

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad esamam baudžiamųjų poveikio priemonių, įskaitant ir turto konfiskavimą, teisiniam reglamentavimui įtakos turėjo poreikis atsisakyti neracionalaus 1961 m. BK numatyto bausmių skirstymo į pagrindines ir papildomas, bei tikslas jog baudžiamojo poveikio priemonės taptų papildomu įrankiu, galinčiu padėti pasiekti bausmėms keliamus tikslus. Šioje darbo dalyje minėti veiksniai, lėmę baudžiamojo poveikio priemonių sąrašo plėtrą, atitinkamai darė įtaką ir turto konfiskavimo reglamentavimui bei jo skvarbumui, siekiant, kad turto konfiskavimas taptų kuo efektyvesne baudžiamojo poveikio priemone.

1.5. Turto konfiskavimo formos (būdai)

1.5.1. Turto konfiskavimas

Kaip pastebi V. Piesliakas „Vertinant turto konfiskavimo taikymo praktiką Lietuvoje nuo 2003 m., t. y. nuo naujo BK įsigaliojimo, iki 2010 m. gruodžio 2 d. įstatymo priėmimo, reikia konstatuoti, kad dažniausiai teismų buvo konfiskuojami nusikaltimo padarymo įrankiai ar priemonės, tačiau retai iš nusikaltimo gauta materialinė nauda.“

Pirmasis BK 72 straipsnio „Turto konfiskavimas“ pakeitimas buvo priimtas praėjus vos metams nuo jo įsigaliojimo – 2004 m. liepos 13 d. Tiesa, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228-1 straipsniu įstatymo numatyto pakeitimo negalima laikyti esminiu. Iki minimo įstatymo pakeitimo galiojusi BK 72 straipsnio 5 d. redakcija numatė, kad „Kai konfiskuotinas turtas yra paslėptas, suvartotas, parduotas ar dėl kitų priežasčių dingęs ir dėl to jo negalima paimti natūra, teismas iš kaltininko, jo bendrininkų ar kitų asmenų išieško konfiskuotino turto vertę atitinkančią pinigų sumą.“ Priėmus 2004 m. liepos 13 d. pakeitimo įstatymą, ši BK 72 straipsnio dalis buvo išdėstyta taip: „Kai konfiskuotinas turtas yra paslėptas, suvartotas, priklauso tretiesiems asmenims ar jo negalima paimti dėl kitų priežasčių, teismas iš kaltininko, jo bendrininkų ar kitų šio straipsnio 2, 3 ir 4 dalyse nurodytų asmenų išieško konfiskuotino turto vertę atitinkančią pinigų sumą“. Galima pastebėti, kad negalimumo paimti konfiskuotiną turtą priežasčių sąrašas buvo papildytas numatant tretiesiems asmenims priklausančio turto vertę atitinkančios pinigų sumos konfiskavimą. Taip pat,

apibrėžimas „kitų asmenų“ buvo išplėstas įtraukiant nuorodą į minimo straipsnio 2, 3 ir 4 dalyse nurodytus asmenims. Minimu pakeitimo įstatymu buvo pakoreguota ir 72 straipsnio 6 dalies formuluotė iš „Šio straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytas privalomas turto konfiskavimas taikomas ir nepilnamečiams.“ pakeičiant į „Nepilnamečiams taikomas tik šio straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytas privalomas turto konfiskavimas“, ką galima laikyti labiau redakcinio pobūdžio sintaksiniu pakeitimu, nepadariusi esminių normos turinio pakeitimų. Kaip nurodoma minimo įstatymo pakeitimo aiškinamajame rašte (2004 m. gegužės 6 d. Aiškinamasis raštas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 144, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 263, 287 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228¹ straipsniu įstatymo projekto), šie pakeitimai buvo priimti siekiant išspręsti per pirmuosius BK taikymo metus išryškėjusias problemas, pataisyti pastebėtus netikslumus, reaguojant į kitų Lietuvos Respublikos įstatymų pasikeitimus, taip pat pateikiami pasiūlymai dėl baudžiamojo įstatymo tobulinimo.

BK 72 straipsnis dar kartą buvo pakeistas 2010 m. gruodžio 2 d. priėmus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 67, 72, 190 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 72-3, 189-1 straipsniais įstatymą. Šio pakeitimo įstatymo priėmimui įtakos turėjo Europos Tarybos ekspertų komiteto dėl priemonių, nukreiptų prieš pinigų plovimą (*Select Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures*) (toliau vadinama – *Moneyval*) 2006 m. lapkričio 30 d. patvirtinta Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir kovos su terorizmo finansavimu trečiojo etapo detalaus įvertinimo ataskaita, kurią siekiant įgyvendinti buvo pakoreguota BK 72 straipsnio 2 dalis, vietoj iki tol galiojusios redakcijos 2 dalies 1 – 3 punktuose išvardintų galimų konfiskuoti turto rūšių, įtvirtinant, kad konfiskuotino turto sąvoka apimtų tiek tiesiogiai, tiek ir netiesiogiai iš nusikalstamos veikos gautas pajamas. Kaip teigiama 2010 m. rugpjūčio 2 d. Baudžiamojo kodekso 7, 67, 72, 189 ir 216 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 72(1) straipsniu įstatymo projekto aiškinamajame rašte, šie pakeitimai reikalingi, kadangi 2000 m. Jungtinių Tautų konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą 2 ir 12 straipsniuose, taip pat kitose tarptautinėse sutartyse (pavyzdžiui, 1990 m. Konvencijos „Dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto ir konfiskavimo 1 ir 2 straipsniuose) nurodyta, kad valstybės turi imtis priemonių konfiskuoti bet kokią ekonominę naudą (tiesiogines ar netiesiogines pajamas), gautą iš nusikalstamos veikos, o iki tol galiojusioje redakcijoje BK 72 straipsnio 2 dalyje konfiskuotinas turtas apibrėžiamas per siaurai, numatant tik tiesiogiai iš nusikalstamos veikos gautas pajamas, ir neįtraukiant

netiesioginių pajamų, t. y. pajamų kurios buvo gautos panaudojant tiesiogiai gautas pajamas.

Kitas reikšmingas pakeitimas yra tai, kad skirtingai nei ankstesnėje redakcijoje, kurioje buvo numatyta, kad konfiskuoti galima tik nusikaltimo įrankius ir priemones, naujojoje redakcijoje sąvoka „nusikaltimo“ buvo pakeista į „šio kodekso uždraustos veikos“, taip įtvirtinant galimybę konfiskuoti bet kokios nusikalstamos veikos, nebūtinai nusikaltimo, padarymo priemonę ar įrankį. Taip pat buvo koreguotos ir 3 bei 4 dalyse aprašytos nuostatos, reglamentuojančios tretiesiems asmenims priklausančio turto konfiskavimą, naujojoje redakcijoje šias pakeistas nuostatas apjungiant į vieną 4 dalį. Ankstesnė redakcija turto konfiskavimą iš trečiųjų asmenų susiejo su būtinybe, kad tretieji asmenys žinojo arba galėjo žinoti neteisėtą konfiskuotino turto kilmę, tuo tarpu naujoje redakcijoje žinojimo ar galėjimo žinoti būtinumo reikalavimas panaikintas, pateikiant baigtinį sąrašą, aplinkybių, kurioms esant turtas yra konfiskuotinas, be iki šiol jau buvusios aplinkybės, kai turtas perduotas nusikalstamai veikai daryti, įtraukiamos aplinkybės, kai turtas perleidžiamas pagal apsimestinį sandorį, šeimos nariui, ar tiesiogiai su kaltininku susijusiam juridiniam asmeniui. Koreguotos buvo ir 3 bei 4 dalių nuostatos ir tuo aspektu, kad buvo atsisakyta termino „ar patrauktas baudžiamojon atsakomybėn“. Šie pakeitimai minėtame pakeitimo įstatymo aiškinamajame rašte grindžiami tuo, kad žinojimo ar nežinojimo apie konfiskuotino turto nusikalstamą kilmę įrodinėjimas yra itin sudėtingas, o vartojamas terminas „patraukti baudžiamojon atsakomybėn“ yra netikslus, nes baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje yra atvejų, kai patraukimo baudžiamojon atsakomybėn momentu yra laikomas įtarimo pareiškimo momentas, pavyzdžiui: Seimo nariui, teisėjui. Taip pat buvo pakoreguota ir 5 dalis, sąrašą priežasčių, kada yra konfiskuojamas ne pats turtas, o jo vertę atitinkanti pinigų suma, papildant „arba šį turtą konfiskuoti būtų netikslinga“, siekiant išvengti netikslingo turto konfiskavimo, kai teismo vertinimu tikslingiau būtų konfiskuoti ne patį turtą, o jo vertę pinigine išraiška. Dar vienas 72 straipsnio pakeitimas buvo atliktas vertinant įpareigojimą konfiskuoti nepilnamečiam asmeniui priklausiusį turtą. Priėmus naująją įstatymo redakciją buvo atsisakyta iki tol 6 dalyje numatyta nuostata, pagal kurią iš nepilnamečių asmenų negalėjo būti konfiskuojamas turtas, net ir tuo atveju, kai nepilnametis asmuo turėjo ir galėjo žinoti, kad tas turtas gali būti panaudotas darant sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Kaip grindžiama įstatymo pakeitimo aiškinamajame rašte, šis pakeitimas reikalingas, kad būtų išvengta situacijų, kai nepilnametis, kuriam 13 metų, perduotų jam priklausantį peilį kitam asmeniui, kuris nužudytų žmogų, ir apie tai nepilnametis iš anksto žinotų, ir šio peilio nebūtų galima konfiskuoti iš nepilnamečio.

Minėti baudžiamojo kodekso pakeitimai, kurių priėmimui įtakotą darė tarptautinės teisės aktų nuostatos bei nuolatinis poreikis turto konfiskavimą naudoti kaip kuo tikslingesnę baudžiamojo poveikio priemonę, pagerino teisėsaugos institucijų ir teismų galimybes efektyviau taikyti turto konfiskavimą siekiant pagrindinių jam keliamų tikslų – kad iš nusikalstamų veikų nebūtų pelnomasi ir, kad nusikalstamos veikos nesikartotų ateityje. Tačiau problemų vis dar kėlė sunkumai, siekiant konfiskuoti turtą, kurį ikiteisminio tyrimo ir bylos nagrinėjimo metu būtų gali pagrįstai susieti su nusikalstama veika, bei įrodyti, jog konkretus turtas yra nusikalstamos veikos rezultatas. Reaguojant į tai buvo priimti baudžiamojo kodekso pakeitimai bei naujas įstatymas, numatę atitinkamas turto konfiskavimo naujoves – išplėstinį turto konfiskavimą ir civilinio turto konfiskavimą, kurios toliau ir aptarsime.

1.5.2. Išplėstinis turto konfiskavimas

2010 m. gruodžio 2 d. priėmus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 67, 72, 190 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 72-3, 189-1 straipsniais įstatymą buvo ne tik patobulintas anksčiau darbe minėtas 72 straipsnis, reglamentuojantis tradicinį turto konfiskavimą, tačiau taip pat baudžiamasis kodeksas buvo papildytas 72³ straipsniu, kuris numatė dar vieną baudžiamojo poveikio priemonę – išplėstinį turto konfiskavimą.

Pagal šio straipsnio nuostatas, išplėstiniu turto konfiskavimu laikomas kaltininko turto ar jo dalies, neproporcingos kaltininko teisėtoms pajamoms, paėmimas valstybės nuosavybėn, kai yra pagrindas manyti, kad turtas gautas nusikalstamu būdu (BK, 2000), tačiau taip pat numatomos ir sąlygos, kurioms esant galima taikyti išplėstinį turto konfiskavimą: 1) kaltininkas pripažintas padaręs apysunkį, sunkų arba labai sunkų tyčinį nusikaltimą, iš kurio jis turėjo ar galėjo turėti turtinės naudos; 2) kaltininkas turi šio kodekso uždraustos veikos padarymo metu, po jos padarymo arba per penkerius metus iki jos padarymo įgyto turto, kurio vertė neatitinka jo teisėtų pajamų, ir šis skirtumas viršija 250 MGL dydžio sumą, arba per šiame punkte nurodytą laikotarpį kitiems asmenims yra perleidęs tokio turto; 3) baudžiamojo proceso metu kaltininkas nepagrindžia šio turto įsigijimo teisėtumo. Svarbu paminėti, kad išplėstinio konfiskavimo taikymas galimas tik tuo atveju, jei kaltininkas atitinka visas šias sąlygas. Kasacinės instancijos teismo praktikoje nurodoma, kad „iš BK 72³ straipsnio formuluotės ir taikymo sąlygų matyti, kad jame nurodyta galimybė konfiskuoti ir kitą turtą, kuris gautas nusikalstamu būdu, o ne tiesiogiai iš inkriminuotos nusikalstamos veikos. Taigi taikant šį straipsnį nepakanka nustatyti lėšų nepagrindimo teisėtomis pajamomis, o būtina nustatyti

ir įtikinamais duomenimis pagrįsti, kad lėšos gautos būtent nusikalstamu būdu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Minėtoje nutartyje taip pat pastebima, kad šioms aplinkybėms pagrįsti nepakanka fakto, jog asmuo neturėjo teisėtų pajamų turtui įsigyti, kas gali išaiškėti atlikus patikrinimą Valstybinėje mokesčių inspekcijoje ar specialų asmens ūkinės finansinės veiklos tyrimą. Taigi, nors išplėstinis turto konfiskavimas ir buvo įtvirtintas, tačiau jo taikymui keliamos griežtos sąlygos.

Išplėstinio turto konfiskavimo įtvirtinimas baudžiamajame įstatyme buvo tiesiogiai įtakotas 2005 m. vasario 24 d. Tarybos Pamatinio sprendimo 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo, kurio 3 straipsnis „Išplėstos konfiskavimo teisės“ numatė, kad kiekviena valstybė narė bent jau nustato būtinas priemones, kad galėtų konfiskuoti visą arba dalį turto, priklausančio asmeniui, nuteistam už nusikaltimą. Tiesa, reikia paminėti, kad toks išplėstinio konfiskavimo taikymas šio Pamatinio sprendimo buvo orientuotas į organizuotus nusikaltimus susijusius su euro padirbinėjimu, pinigų plovimu, prekyba žmonėmis, nelegalia migracija, seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija, neteisėta prekyba narkotikais, terorizmu ir tik tais atvejais, kai už minėtus nusikaltimus numatyta ne trumpesnė nei 5 metai (pinigų plovimo atveju – 4 metai). Vienas iš rimčiausių Europos Sąjungos rūpesčių yra laisvės, saugumo ir teisingumo apsauga kovojant su tarptautiniu ir, išskirtinai, organizuotu nusikalstamumu. Šiuo metu apskaičiuotas neteisėtas pelnas iš tokio pobūdžio nusikaltimų yra 139 mlrd. eurų per metus ir manoma, kad jie bus reinvestuojami į nusikalstamą veiklą arba naudojami siekiant įlieti juos į viešąsias institucijas ir legalią ekonomiką, ir dėl šios priežasties, taip pat dėl to, jog finansinė nauda laikoma pagrindine (organizuoto) nusikalstamumo varomąją jėgą, Europos Sąjungos valdžios institucijos analizavo sprendimus, kurie turėtų leisti jiems veiksmingu būdu atimti iš kaltininkų pelną ir taip sumažintų paskatas, skatinančias siekti pelno vykdant sunkius ir organizuotus nusikaltimus (Hryniewicz-Lach, 2023, p. 244). Taigi, Pamatinis sprendimas išplėstinį turto konfiskavimą numatė tik už itin opius organizuotus tarpvalstybinius nusikaltimus.

Tuo tarpu BK išplėstinis turto konfiskavimas įtvirtintas gerokai platesne apimtimi, jo taikymo nesusiejant nei su konkrečiomis nusikalstamomis veikomis, nei su tuo, kokios trukmės laisvės atėmimo bausmė yra numatyta. Nusikalstamų veikų, dėl kurių būtų taikomas išplėstinis turto konfiskavimas, ratas yra ribojamas tik nusikaltimo sunkumu, t. y. taikomas tik apysunkių, sunkių ir labai sunkių tyčinių nusikaltimų atžvilgiu. Kaip pastebi S. Bikelis, „tai, kad Lietuva numatė platesnius išplėstinio turto konfiskavimo pagrindus (platesnį nusikaltimų ratą), nei buvo įpareigota Pamatinio sprendimo 2005/212/TVR rodo,

kad Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko efektyvesnį nusikalstamu būdu įgyto turto paėmimo variantą“ (Bikelis, 2014, p. 306). Tai patvirtina ir įstatymo pataisos rengėjų baudžiamojo kodekso 67 straipsnio papildymo, 72 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo 72³ ir 189¹ straipsniais įstatymo ir baudžiamojo proceso kodekso 91, 94 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 168¹ straipsniu įstatymo projekto aiškinamajame rašte nurodytas pakeitimams keliamas tikslas - „Lietuvos baudžiamojoje teisėje įtvirtinti kompleksą priemonių, kurios leistų plačiau taikyti turto konfiskavimą, iš kaltininko paimti visą neteisėtai gautą turtą ir baudžiamojon atsakomybėn patraukti tokį turtą įgijusius ar padėjusius nuslėpti jo kilmę asmenis.“ Aiškinamajame rašte taip pat pripažįstama, kad iki išplėstinio konfiskavimo įtvirtinimo galiojusio tradicinio turto konfiskavimo taikymo praktinės problemos atskleidė galiojančio turto konfiskavimo reglamentavimo trūkumus, ribojančius teisėsaugos institucijų galimybes iš kaltininko paimti visą konfiskuotiną turtą ir ypač apsunkinantys turto konfiskavimą tais atvejais, kai turtas yra perleistas tretiesiems asmenims, taip siekiant apsaugoti jį nuo konfiskavimo.

Akivaizdu, kad kuo efektyvesnis neteisėtai įgyto turto paėmimo mechanizmas, tuo rečiau asmenims pavyksta išsaugoti neteisėtai įgytus turtus, o pagrįsti kitų asmenų ir valstybės interesai yra dažniau apsaugomi, tačiau turto paėmimas taikant mažesnius nei baudžiamojo proceso įrodinėjimo standartus kelia tam tikrą riziką, kad nuosavybė gali būti paimta nepagrįstai. (Bikelis, 2014, p. 306). Tam, kad būtų išvengta situacijų, kai kaltininkui priklausantis turtas paimamas nepagrįstai, įstatymų leidėjas yra numatęs tam tikrus saugiklius. Kaip pastebi A. Gutauskas „siekiant taikyti išplėstinį turto konfiskavimą nepakanka nustatyti, kad visas kaltininko turtas ar jo dalis yra įgyta iš neteisėtų pajamų, bet būtina nustatyti pagrindą manyti, jog toks turtas yra įgytas ne bet koku neteisėtu būdu, o būtent – nusikalstamu.“, o 72(3) straipsnio 1 dalies nuostata „yra pagrindas manyti, kad turtas gautas nusikalstamu būdu“, reiškia, jog turi būti duomenų (įrodymų) manyti, kad turtas yra įgytas iš nusikalstamos (-ų) veikos (-ų). (Gutauskas, 2024, p. 11). Nei baudžiamajame įstatyme, nei teisės teorijoje nėra, ir turbūt negali būti, apibrėžta, kas konkrečiai yra laikytina minėtais duomenimis (įrodymais), tačiau teismų praktikoje nurodoma, kad duomenims, kurie pagrįstų nusikalstamą lėšų kilmę, galėtų būti priskiriami duomenys apie nusikalstamos veikos tęstinumą, t. y. jos trukmę, jos pobūdį, iš jos gaunamos turtinės naudos pobūdį, jos adekvatumą tam turtui, kurį turi kaltininkas, nuteistojo daugiartinis kontaktas ar ilgalaikius ryšius su nusikaltimus padariusiais ar įtariamais asmenimis ir pan. (LAT 2022 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-195-976/2022).

Atsižvelgiant į pakankamai platų išplėstinio turto konfiskavimo reglamentavimą, gali kilti klausimas ar BK 72(3) straipsnio nuostatos nepažeidžia Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtinto nuosavybės neliečiamumo principo ir Konstitucijos 31 straipsnyje įtvirtintos nekaltumo prezumpcijos. Šiuo klausimu 2023 m. spalio 12 d. nutarime Nr. KT86-A-N10/2023 Konstitucinis Teismas, vertindamas ar išplėstinio turto konfiskavimo taikymas nepažeidžia nekaltumo prezumpcijos, nurodė, kad taikant tokią teisinio poveikio priemonę, kuria, be kita ko, siekiama atkurti teisingumą ir konstitucinėmis vertybėmis grindžiamą teisinę tvarką, bet nesiekiamo nubausti asmens, nėra paneigiamas Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas nekaltumo prezumpcijos principas, tačiau asmeniui, kuriam taikoma tokia teisinio poveikio priemonė, turi būti sudarytos galimybės naudotis visomis kitomis konstitucinės teisės į tinkamą teisminį procesą procesinėmis garantijomis ir pagrįsti turimo turto kilmės teisėtumą. Analizuodamas BK 72³ straipsnio nuostatų atitikimą nuosavybės neliečiamumo principui, Konstitucinis Teismas pasisakė, kad BK 72³ straipsnio (2010 m. gruodžio 2 d. redakcija) 1 dalimi, 2 dalies 3 punktu, pagal kuriuos išplėstinis turto konfiskavimas taikomas tik tada, kai kaltininkas nepateikia duomenų (įrodymų), pagrindžiančių, kad nurodytas turtas yra įgytas teisėtai, kuriais, be kita ko, būtų paneigti prokuroro ir, esant būtinybei, teismo surinkti įrodymai, kad kaltininko turimas turtas neatitinka jo teisėtų pajamų ir viršija jas daugiau nei 250 MGL, nėra pažeidžiamos asmens nuosavybės teisės, ginamos pagal Konstitucijos 23 straipsnį, nes, kaip minėta, pagal Konstituciją, *inter alia* jos 23 straipsnį, yra ginama tik teisėtais būdais įgyta nuosavybė, o paisant bendrojo teisės principo, niekas negali turėti naudos iš savo padaryto teisės pažeidimo. Taigi, Konstitucinio Teismo vertinimu išplėstinis turto konfiskavimas neprieštarauja nei nuosavybės neliečiamumo principui, nei paneigia nekaltumo prezumpciją.

1.5.3. Civilinio turto konfiskavimas

Tiek nacionaliniu, tiek ir tarptautiniu lygmeniu yra pripažįstama, kad tradicinės turto konfiskavimo priemonės nėra pakankamai efektyvios siekiant, kad iš nusikalstamų veikų kaltininkai neįgytų sau materialinės naudos.

Plečiantis organizuoto nusikalstamumo mastui, sudėtingėja ir nusikalstamu būdu įgyto turto slėpimo mastui, o tiesioginio ryšio tarp padarytos nusikalstamos veikos ir įgyto turto įrodymas gali būti itin sudėtingas. Susiduriant su situacijomis, kuomet nėra įrodoma įtariamojo kaltė, tačiau pagrįstai abejojama jo nuosavybės teise valdomo turto teisėta kilme, buvo suprantama, kad turimų turto konfiskavimo mechanizmų, tokių kaip tradicinis turto

konfiskavimas ir išplėstinis turto konfiskavimas, nepakanka. Dėl šios priežasties 2020 m. kovo 31 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymas (toliau – CTKĮ) (Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymas, 2020), kurio tikslas yra organizuoto nusikalstamumo, korupcijos ir savanaudiškų nusikaltimų prevencija. CTKĮ įtvirtina, kad turtas ir iš jo gauta turtinė nauda gali būti konfiskuojami šio įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka, kai yra pagrindas manyti, kad šis turtas nėra gautas teisėtu būdu, ir kai šio turto bendra vertė neatitinka šio straipsnio 2 dalyje nurodyto asmens ar asmenų teisėtų pajamų. Minėtoje 2 dalyje nurodytais asmenimis laikomi: 1) kurie buvo įtariamai, kaltinami ar nuteisti už nusikaltimų, numatytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso atitinkamuose straipsniuose, padarymą; 2) kuriems baudžiamąjį procesą dėl šios dalies 1 punkte nurodytų nusikaltimų buvo atsisakyta pradėti, o jeigu baudžiamasis procesas pradėtas, – jis nutrauktas; 3) atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės už šios dalies 1 punkte nurodytus nusikaltimus Baudžiamojo kodekso nustatyta tvarka; 4) kurie yra įtraukti į organizuotų nusikalstamų grupių, kurias identifikuoja Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, narių sąrašus, sudaromus vadovaujantis įstatyme įtvirtintais kriterijais. Taigi, CTKĮ pateikiamas baigtinis sąrašas asmenų, kurių atžvilgiu gali būti taikomas civilinio turto konfiskavimas. Taip pat yra nurodoma, kad civilinis turto konfiskavimas galimas tik tuo atveju, jeigu skirtumas tarp asmens turimo turto ir jo teisėtų pajamų yra viršija 2000 bazinių bausmių ir nuobaudų dydžio (toliau – BBND) sumą (100 000 Eur).

Kaip numatyta 2020 m. birželio 26 d. Generalinio prokuroro įsakyme Dėl Turto tyrimo atlikimo ir organizavimo civilinio turto konfiskavimo metu tvarkos aprašo patvirtinimo, turto tyrimas pradedamas, kai prokuroras ar ikiteisminio tyrimo institucija gauna duomenų (informacijos), kurie leidžia pagrįstai manyti, kad asmuo, nurodytas CTKĮ 2 straipsnio 2 dalyje, turi ar turėjo, bet paslėpė, suvartojo ar perleido kitam asmeniui turto, kurio vertė didesnė nei 2000 BBND, ir, kurio negalėjo gauti teisėtu būdu. Įsakyme taip pat nurodoma, kad minėtais duomenimis (informacija) laikytina kriminalinės žvalgybos informacija, ikiteisminio tyrimo metu ar kita teisės aktų nustatyta tvarka gauta informacija (Generalinio prokuroro įsakymas, 2020). Tiek CTKĮ, tiek ir Generalinio prokuroro įsakyme minimas „pagrindas manyti“ yra vienas iš esminių civilinio turto konfiskavimo aspektų. Būtent tai, kad civilinio turto konfiskavimo atveju nėra būtina nustatyti nusikalstamą turto kilmę, galima laikyti esminiu šio turto konfiskavimo mechanizmo skirtumu, lyginant jį su išplėstiniu turto konfiskavimu, kuriame yra privaloma nustatyti nusikalstamą turto kilmę, ir išvados apie neteisėtą turto kilmę nepakanka. Taip pat šių dviejų turto konfiskavimo mechanizmų skirtumas yra tai, kad civilinio turto konfiskavimas, nors ir inicijuojamas

baudžiamojo proceso dalyvio – prokuroro, tačiau vyksta civilinio proceso tvarka, priešingai nei išplėstinis turto konfiskavimas, kuris vykdomas baudžiamojo proceso tvarka. Tačiau, kaip pastebi S. Bikelis, išplėstinis konfiskavimas pasižymi ir civilinės prigimties institutams būdingais požymiais, nes juo nėra siekiama riboti asmens nuosavybės teisės, įgytos teisėtais būdais (t. y. nėra turtinio pobūdžio baudimas), bet vykdyti teisinės tvarkos restituciją, atimant neteisėtai įgytą naudą, o jo taikymo pagrindų įrodinėjimo standartas yra žemesnis, nei būdinga baudžiamajam procesui (Bikelis, 2018b, p. 25). Taigi, savo pagrindiniu tikslu – kad asmenys neįgyto turto iš savo neteisėtos veiklos – šie du turto konfiskavimo mechanizmai yra panašūs, tačiau skiriasi savo būdais, kaip šio tikslo siekiama, be to, civilinio turto konfiskavimui taikomas ne toks griežtas įrodinėjimo standartas

Jau anksčiau darbe buvo aptartas klausimas dėl išplėstinio turto konfiskavimo atitikimo nuosavybės neliečiamumo principui ir nekaltumo prezumpcijai, tačiau šis klausimas itin aktualus ir aptariant civilinio turto konfiskavimą. S. Bikelis dar gerokai iki CTKĮ priėmimo atkreipė dėmesį, kad civilinės turto konfiskacijos mechanizmas pasižymi didele skvarba, greičiu ir efektyvumu, tačiau dėl tokios kriminalizacijos pagrįstumo, jos galimo prieštaravimo proporcingumo ir pamatiniams baudžiamojo proceso principams, taip pat dėl jos realaus veiksmingumo kyla nemažai abejonių (Bikelis, 2014, p. 327-328). Šią nuomonę palaikė ir R. Drakšas, kuris, dar iki CTKĮ priėmimo vertindamas pateiktus įstatymo projektus, teigė, kad „šiandieninė realybė yra ta, kad Lietuvoje civilinį turto konfiskavimą siekiama įteisinti nenustačius, kad asmuo kaltai padarė nusikalstamą veiką ir be BPK įtvirtinto teisinio mechanizmo, o tik apsiribojus keliomis lakoniškomis Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo projekto nuostatomis, kurios ne tik verčia abejoti įstatymo sėkme, bet ir kelia grėsmę nepagrįstai riboti asmenų nuosavybės teises“ (Drakšas, 2019, p. 143). Būtent su vertinimu, ar CTKĮ taikymas nepažeidžia minėtų teisės principų, susiduria teismai, iki šiol dar negausioje teismų praktikoje.

Atsižvelgiant į tai, kad civilinio turto konfiskavimas Lietuvoje dar yra pakankama naujovė, o pirmoji civilinio turto konfiskavimo byla teisme buvo nagrinėta tik 2023 m., teismų praktika šio turto konfiskavimo mechanizmo atžvilgiu dar yra labai negausi. Civilinio turto konfiskavimo bylų nagrinėjimo procese akcentuojamas įrodinėjimo naštos ir įrodinėjimo pareigos aspektas. Kaip pažymima Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. praktikos civilinėse bylose apžvalgoje, civilinio turto konfiskavimo bylose turėtų būti taikomas toks įrodinėjimo standartas, pagal kurį teisėjas, įvertinęs įrodymų visumą, turi susiformuoti vidinį įsitikinimą, kad egzistuoja bylos duomenų visuma pagrįsta tikimybė, jog konfiskuotinas turtas susijęs su galimai neteisėtais veiksmais, ir ieškovas (institucija,

inicijuojanti civilinio turto konfiskavimo bylą) turi įrodyti, jog prašomas konfiskuoti turtas atitinka įstatyme nustatytas sąlygas ir konfiskavimo pagrindus, o atsakovui tenka pareiga pagrįsti, kad prašomas konfiskuoti turtas įgytas neuždraustu būdu.

Nagrinėjant civilinio turto konfiskavimo klausimą itin aktuali 2025 m. sausio 7 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-15-781/2025. Vienas iš joje keltų klausimų buvo dėl įrodinėjimo dalyko ir įrodinėjimo pareigos paskirstymo. Pagal nagrinėtos bylos aplinkybes, asmeniui buvo pateikti įtarimai dėl padėjimo apgaule įgyti svetimą didelės vertės turtą, tačiau ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas jos veiksmuose nesant nusikaltimo sudėties požymių, tačiau siekiant konfiskuoti galimai neteisėtą turtą, į teismą buvo kreiptasi dėl civilinio turto konfiskavimo jos nuosavybės teise valdomam turtui. Nagrinėjamoje byloje buvo keliamas nekaltumo prezumpcijos klausimas, dėl kurio teismas pasisakė, kad civilinio turto konfiskavimo esminiai principai, kai turto konfiskavimas nesiejamas su kaltumo nustatymu, yra suderinami su žmogaus teisių reikalavimais, konkrečiai – nekaltumo prezumpcija, nes turto paėmimas valstybės nuosavybės nurodytais pagrindais neprilygsta baudžiamosios atsakomybės taikymui, baudžiamajam procesui ir dėl to jam nėra keliami iš nekaltumo prezumpcijos kylantys reikalavimai dėl įrodymų pakankamumo laipsnio ar įrodinėjimo pareigos. Taigi, teismo vertinimu, nekaltumo prezumpcijos klausimas civilinio turto konfiskavimo kontekste neturi būti keliamas, nes civilinio turto konfiskavimas nėra baudžiamojo proceso ar baudžiamosios atsakomybės taikymo srityje. Teismas atkreipia dėmesį, kad šiame kontekste turėtų būti vadovaujamasi tokiais civilinio proceso principais kaip rungtyniškumo ir dispozityvumo ir šalis, prieš kurią naudojama prezumpcija (šiuo atveju, asmuo, kurio turtui norima taikyti civilinį turto konfiskavimą), gali ją, išskyrus nenuginčijamas prezumpcijas, nuginčyti, pateikdama paneigiančius įrodymus. Prezumpcija lemia įrodinėjimo naštos persikirstymą – faktinės aplinkybės, sudarančios prezumpcijos turinį, laikomos nustatytomis, nebent šalis, prieš kurią naudojama prezumpcija, jas paneigia įstatymo nustatyta tvarka. Taigi, esant pagrįstam manymui, kad asmens turto kilmė nėra teisėta, pareiga įrodyti priešingai – kad turto kilmė yra teisėta – tenka pačiam asmeniui ir to negalima laikyti nekaltumo prezumpcijos pažeidimu, kadangi bylos nagrinėjimas vyksta civilinio proceso tvarka.

Tačiau gali kilti klausimų ir abejonių, kas gali būti laikoma pagrįstu manymu, arba, kaip tai įvardinta CTKĮ – „pagrindas manyti“. Šiuo klausimu yra aktuali Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau - EŽTT) suformuota praktika su turto konfiskavimu susijusiose bylose. EŽTT, vertindamas prielaidų pagrįstumą, pasisakė, kad valstybės narės gali numatyti, kad, pavyzdžiui, teismui galėtų pakakti įvertinti tikimybių pusiausvyrą arba

pagrįstai daryti prielaidą, kad iš esmės labiau tikėtina, kad atitinkamas turtas buvo gautas iš nusikalstamos veikos, o ne iš kitos veiklos, tačiau teismas taip pat turi atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes, įskaitant faktus ir turimus įrodymus, kuriais remiantis galėtų būti priimtas sprendimas dėl konfiskavimo (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. spalio 13 d. sprendimas byloje Todorov ir kiti prieš Bulgariją). EŽTT taip pat pažymėjo, kad asmens turto neproporcingumas jo teisėtoms pajamoms, galėtų būti tarp tų faktų, dėl kurių teismas daro išvadą, kad turtas yra kilęs iš nusikalstamos veikos. EŽTT vertinimu, pagrindui manyti, jog turtas yra neteisėtas, pakanka įrodymų apie tikimybių pusiausvyrą arba didelę neteisėtos kilmės tikimybę, kartu su savininko nesugebėjimu įrodyti priešingai (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje Gogitidze ir kiti prieš Sakartvel). Verta pastebėti, kad tokią didelės neteisėtos kilmės tikimybę EŽTT laiko svariu pagrindu turto konfiskavimui daugeliu atvejų tęstiniuose sunkiuose ir organizuotuose nusikaltimuose, tokiuose kaip pinigų plovimas, prekyba narkotinėmis medžiagomis ir pan. EŽTT formuojamoje praktikoje taip pat yra pažymima, kad nacionaliniai teismai, taikydami turto konfiskavimą, privalo aptarti nusikalstamą veiklą ar administracinio nusižengimo, iš kurių galėjo būti gautas turtas, dėl kurio konfiskavimo buvo pareikštas reikalavimas, arba nustatyti ryšį tarp šio turto ir tokios veiklos (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2023 m. sausio 26 d. sprendimas byloje Yordanov ir kiti prieš Bulgariją).

Taigi, nors pagal EŽTT formuojamą praktiką pripažįstama, kad teismams užtenka remtis tikimybių pusiausvyra pagrįstai manant, kad turto kilmė yra neteisėta, ir turto kilmės teisėtumo įrodymo pareiga tenka asmeniui, tačiau akcentuojama, kad teismas turi remtis ir ryšiu tarp nusikalstamų veikų ir iš jų atsiradusio turto.

2. KONFISKUOTINAS TURTAS

2.1. Nusikalstamos veikos įrankis, priemonė, rezultatas

Analizuojant galimas turto konfiskavimo problemas yra svarbu atskleisti, kas pagal baudžiamąjį įstatymą, suformuotą teismų praktiką ir teisės doktriną yra laikytina konfiskuotinu turtu. Kaip minėta pirmiau, BK 72 straipsnio 2 dalyje apibrėžiama, kad konfiskuotinu turtu yra laikomas BK uždraustos veikos įrankis, priemonė ar rezultatas (BK, 2000).

BK 72 straipsnio 2 dalyje tiesiogiai apibrėžiamas tik nusikalstamos veikos rezultatas – tai tiesiogiai ar netiesiogiai iš nusikalstamos veikos gautas bet kokio pavidalo turtas. Taigi esminis požymis, kurį turi nustatyti teismas, skirdamas turto konfiskavimą, yra priežastinis

ryšys tarp nusikalstamos veikos ir gauto turto. Šio ryšio nustatymas gali apsunkinti teismų galimybes pritaikyti turto konfiskavimą nusikalstamos veikos rezultato atžvilgiu. Kaip pastebi S. Bikelis, tai padaryti labai sudėtinga ir, kaip rodo nemažai pavyzdžių iš teismų praktikos, mėginimai pagrįsti konkretaus turto (paprastai pinigų) ryšį su nusikaltimu labai riboja galimybes realiai pritaikyti turto konfiskavimą (Bikelis, 2014, p. 280). Kartu svarbu nepamiršti, kad šiame kontekste itin svarbus bendrasis teisės principas *ex injuria jus non oritur* (*neteisės pagrindu teisė neatsiranda*), pagal kurį niekas negali turėti naudos iš savo padaryto teisės pažeidimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kaip teigiama doktrinoje, nusikalstamos veiklos rezultatu pripažįstamas įvairios formos tiesiogiai ar netiesiogiai iš nusikalstamos veikos kaltininko gautas bet kokio pavidalo turtas, įskaitant ir iš šio turto naujai įgyti ekonominę vertę turintys daiktai, pinigai ar kitas turtas (Švedas, 2004, p. 204). Kita vertus, R. Paužaitė atkreipia dėmesį, kad nusikalstamų veikų, kurias padaręs kaltininkas gali gauti turtinę naudą, įvairovė lemia tai, kad iš nusikalstamos veikos gauto turto sampratos problema sprendžiama kuriant lakoniškas definicijas, kurios apimtų visus galimus nusikalstamo praturtėjimo atvejus, ir dėl šios priežasties moksliniuose tyrimuose konfiskuotinas turtas dažniausiai įvardijamas kaip „turtas, vienaip ar kitaip susijęs su nusikalstama veika“, o jo turinys sukonkretinamas per teismų praktikos pavyzdžius (Paužaitė, 2009, p. 198).

Galima pastebėti, kad teismai, atsižvelgdami į atitinkamas aplinkybes, ne visuomet skiria turto konfiskavimą nusikalstamos veikos rezultato atžvilgiu, kadangi nusikalstamos veikos rezultato kaltininkas baudžiamajame procese netenka dėl kitų jo atžvilgiu taikomų teisinių priemonių. I. Daukšaitė ir E. Kavoliūnaitė-Ragauskienė parengtoje mokslo studijoje, išanalizavusios teismų praktiką šiuo klausimu, daro išvadą, kad teismai kai kuriais atvejais siaurina konfiskuotino turto kaip nusikalstamos veikos rezultato sąvoką: tais atvejais, kai pareiškiamas civilinis ieškinys ar atlyginama žala, arba tais atvejais, kai konfiskavimas yra neproporcingas ir sukuria pernelyg didelę naštą nusikalstamą veiką atlikusiam asmeniui (Daukšaitė, Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2015, p. 37-38). Tai patvirtina ir pakankamai nauja kasacinės instancijos teismo praktika, kurioje nurodoma, kad konfiskuotinu turtu laikoma kaltininko įgyta nauda, o, turtą grąžinus nukentėjusiajam arba kaltininko atžvilgiu pareiškus civilinius ieškinius, jis šios naudos nebetenka (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje). Taigi, vietoj turto konfiskavimo taikymo turtą grąžinus nukentėjusiajam arba kaltininko atžvilgiu pareiškus civilinius ieškinius, pasiekiamas vienas iš turto konfiskavimo tikslų – kad kaltininkas netektų to, kas jam teisėtai nepriklauso ir iš savo nusikalstamos veikos negautų naudos.

Kaip minėta pirmiau, vienas iš esminių organizuoto nusikalstamumo, kurio vienas iš pagrindinių tikslų – materialinės naudos įgijimas, užkardymo būdų – palaužti nusikalstamą motyvaciją, kuri susijusi su turto įgijimu. Tačiau šiuolaikinio organizuoto, sisteminio, iš kurio gaunama didelė turtinė nauda, sunkiai įrodomo nusikalstamumo atveju turto konfiskavimas nelabai efektyvus ir adekvatus (Pakštaitis, 2013, p. 323). Tam gali būti kelios priežastys. Kaip vieną iš jų galima įvardyti tradicinio nusikaltimo pajamų konfiskavimo skvarbos nepakankamumą (reikalaujantis aukščiausiais įrodinėjimo standartais įrodyti, kad buvo padarytas konkretus nusikaltimas ir kad konfiskuotinas turtas yra pajamos būtent iš to nusikaltimo) ir tai, kad jis nėra didelės apimties, leidžiant konfiskuoti tik iš konkretaus baudžiamajame procese įrodyto nusikaltimo gautas pajamas, neliečiant asmens kito neteisėtai gauto turto (S. Bikelis, 2014, p. 277). Tačiau teisinio reglamentavimo skvarbumo trūkumas nėra vienintelė efektyvaus turto konfiskavimo taikymo problema.

Nepaisant esamų galimų teisinio reglamentavimo trūkumų, svarbu ir tai, kaip jo teikiamos galimybės išnaudojamos ikiteisminiame tyrime ir kiek dėmesio jam teikiama aiškinantis nusikalstamas veikas. Kaip pastebi S. Bikelis, šios galimybės ne visuomet išnaudojamos, kartais dėl pernelyg siauro jų suvokimo, o kartais dėl nepakankamų prokuroro pastangų išsiaiškinti pajamų iš nusikalstamos veikos gavimo faktą, aplinkybes ir surasti nusikalstamu būdu įgytą turtą (S. Bikelis, 2014, p. 288). Dažnu atveju prokuroro, vadovaujančio ikiteisminiam tyrimui, pagrindinis dėmesys yra sutelkiamas į konkrečios nusikalstamos veikos išaiškinimą, o ne turto, kaip nusikalstamos veikos rezultato, suradimą. V. Piesliakas atkreipia dėmesį, kad iki 2010 m. gruodžio 2 d. įstatymo, kuriuo buvo pakeistas BK 72 straipsnis, priėmimo „kontrabandininkai galėjo tikėtis, kad bus konfiskuotas kontrabandos dalykas, na, dar kontrabandos gabenimo priemonės, t. y. automobiliai. Kokį turtą kaltinamieji turi ir iš kur jis įgytas, ar valdomas turtas atitinka asmens gaunamas pajamas, niekas labai nesigilino, nes Baudžiamojo proceso kodeksas to ir nereikalavo. Taigi priimant nuosprendį byloje paprastai buvo apsiribojama tuo, kas užfiksuota nusikaltimo vietoje“ (Piesliakas, 2011, p. 677). I. Daukšaitės ir E. Kavoliūnaitės-Ragauskienės vertinimu, pagrindinis subjektas, kuriam tenka pareiga užtikrinti, kad antrinė iš nusikalstamos veikos rezultato gauta nauda būtų sužinota ir įvertinta, yra prokuroras, o savo darbe prokurorai vadovaujasi ne tik BK, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu, kitais jų darbą reguliuojančiais įstatymais, bet ir konkrečiomis instrukcijomis, skirtomis įvairių kategorijų byloms tirti bei įvairiems procesiniams veiksams detalizuoti (Daukšaitė, Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2015, p. 44). Minėtos autorės kritiškai vertina 2013 m. kovo 19 d. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro Rekomendacijas dėl finansų

tyrimo, kuriose ne tik nenumatytas įpareigojimas prokuroram tirti galimas antrines iš nusikalstamos veikos padarymo gautas pajamas, tačiau dar ir apribojama tokio tyrimo apimtis, priklausomai nuo galimos turtinės naudos dydžio, nurodant, kad „atliekant ikiteisminius tyrimus, kuriuose nusikalstama turtinė nauda neviršija 5000 Lt, gali būti apsiribojama tik atskirais tyrimo veiksmiais, siekiant surasti turtą galimam turto konfiskavimui ar civiliniam ieškiniui užtikrinti“, argumentuojant tuo, kad „atliekamas finansų tyrimas reikalauja papildomų ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbo laiko sąnaudų“ (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro Rekomendacijos dėl finansų tyrimo). Tiesa, minėtas teisės aktas neteko galios įsigaliojus jį pakeitusioms 2018 m. Generalinio prokuroro Rekomendacijoms dėl turto tyrimo (toliau – ir Rekomendacijos), kuriose turto konfiskavimo (tiek tiesioginio, tiek ir netiesioginio) galimybės ir apimtys taip neapribojamos, o turto konfiskavimo mechanizmas bei turinys yra detalizuojami. Rekomendacijose nurodoma, kad netiesiogiai iš nusikalstamos veikos gauto turto konfiskavimo tikslas yra užtikrinti principo, kas iš neteisės negali kilti teisė, įgyvendinimą, o tokiu turtu turėtų būti pripažįstamos iš nusikalstamu būdu įgyto turto gautos palūkanos, dividendai, iš nuomos gautos pajamos ir kt.

Taigi, teisės aktų pokyčiai lemia tai, kad siekiant efektyvesnio turto konfiskavimo, ikiteisminiam tyrimui vadovaujantys prokurorai yra įpareigojami dėti pastangas ir imtis visų galimų priemonių, kurios užtikrintų, jog būtų konfiskuotas ne tik tiesiogiai iš nusikalstamos veikos gautas turtas, bet ir antrinės iš jo gautos pajamos ar kita nauda.

Nors lingvistiškai sąvokas „įrankis“ ir „priemonė“ galima laikyti sinonimais, apibūdinančiais tuos pačius materialius daiktus, tačiau baudžiamosios teisės kontekste šios sąvokos turi pakankamai skirtingas reikšmes.

BK nenumato ir nedetalizuoja, kas yra laikytina įrankiu ir priemone, tačiau teisės teorijoje galima rasti apibūdinimą, kad įrankiais laikomi bet kurie daiktai, kurie naudojami darant nusikalstamą veiką, t. y. atliekant veiksmus (neveikimą) numatytus nusikaltimo sudėtyje, ir kuriais tiesiogiai kėsinamasi į nusikaltimo dalyką, objektą (Prapiestis, 2004, p. 133). Kaip pavyzdžius galima pateikti įsilaužimo metu naudotą laužtuvą, šaunamąjį ar nešaunamąjį ginklą, kuriais padaryta žala nukentėjusiajam ir pan.

Tuo tarpu priemonė, teisės mokslininkų vertinimu, yra įtaisai, įrenginiai, mechanizmai, prietaisai ir kt. materialūs daiktai, kurie darant nusikalstamą veiką ir kėsinant į nusikaltimo objektą, dalyką tiesiogiai pastarųjų neveikia, nekeičia, nežaloja, tačiau jais sudaromos sąlygos, būtinos nusikaltimo padarymui ar lengvinančios jo padarymą (Prapiestis, 2004, p. 134), pavyzdžiui transporto priemonė, kuria buvo vykstama

vykdyti nusikalstamą veiką, sekimo įrangą, kurios pagalba buvo rengiamasi atlikti nusikalstamą veiką ir pan.

Teismų praktikoje šių sąvokų apibrėžimas yra artimas pirmiau pateiktam: įrankiais pripažįstami daiktai, kuriais, siekdamas sumažinti pastangas ar koncentruoti jėgas, kaltininkas tiesiogiai daro poveikį nusikalstamos veikos dalykui ar nukentėjusiam asmeniui ir taip padaro žalą baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms, o priemonėmis paprastai pripažįstami įrenginiai, mechanizmai, prietaisai ar kitas turtas, kurį kaltininkas naudoja tam, kad sudarytų sąlygas ar palengvintų nusikalstamos veikos padarymą (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje) Taigi, teismai, taikydami BK 72 straipsnio 2 dalies nuostatas, turi įvertinti, ar konkretus baudžiamojo byloje nurodytas daiktas atitinka šiuos požymius ir yra konfiskuotinu.

Aptariant įrankius ir priemones, kaip konfiskuotiną turtą, svarbu įvertinti ir tai, kad šių materialių daiktų teisėta ar neteisėta kilmė neturi įtakos jų pripažinimui nusikalstamos veikos įrankiu ar priemone. Kaip nurodo E. Kavoliūnaitė „nėra daroma skirtumo tarp neteisėtos priemonės *per se* ir priemonės, specialiai sukurtos ar pritaikytos nusikaltimo padarymui, iš vienos pusės, bei bet kokios teisėtos priemonės, iš kitos pusės“. Taigi, skirtingai nuo nusikalstamos veikos rezultato, nėra svarbu nustatyti, ar nusikalstamos veikos darymui naudotos priemonės ir / ar įrankiai buvo įgyti teisėtu ar neteisėtu būdu. (Kavoliūnaitė, 2008, p. 33). Tačiau kitas aspektas, kurį svarbu įvertinti – šių įrankių ar priemonių panaudojimo reikšmę nusikalstamos veikos sudėties požymiams atsirasti, pavyzdžiui, nusikalstamos veikos priemone pripažintinas specialiai nusikalstamai veikai daryti pritaikytas turtas, arba toks turtas, be kurio panaudojimo būtų daug sunkiau padaryti nusikalstamą veiką (Švedas, 2020, p. 204).

2017 m. sausio 1 d. įsigaliojo BK pakeitimas, ir pagal BK 281 straipsnio 7 dalį, buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už vairavimą būnant apsvaigus nuo alkoholio, kai kaltininko kraujyje nustatoma daugiau negu 1,5 promilės alkoholio. (BK, 2000). 2019 m. balandžio 1 d. minėta norma nustojo galioti, kadangi BK buvo papildytas 281¹ straipsniu, kuris numatė baudžiamąją atsakomybę už vairavimą neblaiviam, kai nustatomas 1,51 ir daugiau promilių neblaivumas (BK, 2000). Atitinkamai padaugėjo bylų, kuomet konfiskuotinu turtu pripažįstamos nusikalstamos veikos padarymo priemonės – transporto priemonės, kurios buvo naudojamos darant nusikalstamą veiką – vairuojant neblaiviam.

Taikant BK 72 straipsnio 2 dalies nuostatas ir konfiskuoiant transporto priemones, kyla klausimų, ar turto konfiskavimas yra adekvatus, kai yra padarytas neatsargus nusikaltimas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad „pagal teismų praktiką nekonfiskuotinas turtas, kuris yra neatsargiai padarytos nusikalstamos veikos įrankis,

priemonė ar rezultatas“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šioje nutartyje nurodytas neatsargaus nusikaltimo ir turto konfiskavimo taikymo santykis atkartoja tai, kas dar 2010 m. buvo įtraukta į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 18 d. apžvalgą, kurioje nurodyta, kad „Nusikalstamos veikos įrankiu ar priemone gali būti pripažįstamas tik toks turtas, kurį kaltininkas sąmoningai naudoja nusikalstamai veikai daryti. Dėl to paprastai nusikalstamos veikos įrankiu ar priemone pripažįstamas darant tyčines nusikalstamas veikas panaudotas turtas“. Apžvalgoje taip pat minima, kad nepritartina teismų praktikai, kuomet nusikaltimo priemone pripažįstama transporto priemonė, kuria padaromas neatsargus nusikaltimas, numatytas BK 281 straipsnyje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 18 d. „Teismų praktikos taikant turto konfiskavimą (BK 72 straipsnis) apžvalga“).

Taigi, vadovaujantis teismų praktika, turto konfiskavimas neturėtų būti taikomas už neatsargius nusikaltimus. S. Bikelis analizuodamas, ar turto konfiskavimas turi būti taikomas ir neatsargių nusikaltimų atžvilgiu, kelia klausimą, ar tokia formuojama teismų praktika atitinka turto konfiskavimo esmę ir jam keliamus tikslus. Jo teigimu, kad „vertinant įstatymo tekstą ir aukščiau minėtą apžvalgą, nėra pateikiama nei už, nei prieš argumentų, kodėl nusikaltimo padarymo priemonė galėtų ar negalėtų būti konfiskuojama bylose dėl neatsargių nusikaltimų“, o apžvalgoje pateiktas aukščiau minėtas teiginys dėl konfiskavimo netaikymo padarius neatsargų nusikaltimą, nėra argumentas, o tik tas pats teiginys, persakytas kita formuluote (Bikelis, 2019, p. 12). Tačiau, nors BK nenumato galimybės teismui dėl turto konfiskavimo spręsti savo nuožiūra, kadangi turto konfiskavimas yra viena iš kelių baudžiamojo poveikio priemonių, kurias kaltininkui priklausančio turto atžvilgiu taikyti privaloma, S. Bikelio vertinimu teismai turi turėti diskreciją spręsti, ar turto konfiskavimą taikyti visa apimtimi konkrečioje byloje būtų tikslinga (prevencijos požiūriu) ir proporcinga, o teismui nusprendus, kad šie reikalavimai nebūtų tenkinami, konfiskavimas turėtų būti netaikomas arba taikomas dalies konfiskuotino turto vertės išieškojimas (Bikelis, 2019, p. 18). Tokiais atvejais itin aktualus proporcingumo principo laikymasis teismui priimant sprendimus dėl ne tik bausmių, bet ir baudžiamojo poveikio priemonių skyrimo.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinis nusikalstamos veikos įrankio ir priemonės konfiskavimo tikslas yra paimiti iš kaltininko tai, su kuo jis ateityje gali pakartotinai daryti nusikalstamas veikas. Tuo tarpu, nusikalstamos veikos rezultato konfiskavimo tikslas – kad nusikaltęs asmuo iš savo padarytos veikos negautų naudos. Tam, kad būtų pasiekta šių tikslų, itin svarbus ne tik teismų vaidmuo, bet ir ikiteisminį tyrimą vykdančių teisėsaugos institucijų aktyvumas. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad tikslas,

jog iš nusikalstamų veikų nebūtų pelnomasi, teismo nuožiūra gali būti pasiekiamas ne tik turto konfiskavimu, bet ir atlyginant žalą nukentėjusiesiems.

2.2. Tretiesiems asmenims priklausantis turtas

Nors turto konfiskavimas turėtų būti laikomas viena iš priemonių, taikomų siekiant, jog asmenys nepasipelnytų iš daromų nusikalstamų veikų, tačiau kartais pasitaiko, kuomet kaltininkai siekia iš nusikalstamų veikų gautą materialinę naudą perduoti tretiesiems asmenims arba perduoti ar padovanoti nusikalstamos veikos įrankius ar priemones ir taip išvengti galimo jos konfiskavimo.

Nuo pat BK įsigaliojimo 2003 m. gegužės 1 d. jame numatytas turto konfiskavimas ne tik iš nusikalstamą veiką padariusių asmenų, bet ir iš trečiųjų asmenų, numatant konkretų baigtinį sąrašą atvejų ir aplinkybių, kuomet toks konfiskavimas galimas. Tuo metu galiojusioje BK 72 straipsnio 4 dalyje buvo numatyta, kad kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims perduotas turtas konfiskuojamas nepaisant to, ar tie asmenys yra patraukti baudžiamojon atsakomybėn, jeigu: 1) turtas jiems buvo suteiktas nusikalstamai veikai daryti; 2) įgydami turtą, jie žinojo arba turėjo žinoti, jog šis turtas, pinigai ar už juos įgytos vertybės yra gautos iš nusikalstamos veikos. Be to, BK 72 straipsnio 4 dalis numatė išlygą, kad į tai, ar turtą perdavęs asmuo žinojo ar galėjo žinoti apie nusikalstamą turto kilmę, neatsižvelgiama tais atvejais, kai turtas gali būti panaudotas darant sunkų arba labai sunkų nusikaltimą. Taigi, turto konfiskavimas iš trečiųjų asmenų buvo apibrėžtas pakankamai siaurai, apsiribojant tik nusikalstamų veikų darymo priemonių ir / ar įrankių konfiskavimu, kas įgyvendina vieną iš turto konfiskavimo siekių – kad būtų apribotos galimybės daryti naujas nusikalstamas veikas, bei, kaip būtina aplinkybę, numatant trečiojo asmens žinojimą apie nusikalstamos veikos buvimą. Toks reguliavimas taikant šią BK 72 straipsnio 4 dalies formulotę, kuomet buvo būtina įrodyti trečiojo asmens žinojimą apie neteisėtą veiką, nebuvo pakankamai efektyvus, nes šis įrodinėjimas buvo pakankamai sudėtingas ir ne visada įmanomas.

2005 m. vasario 24 d. Tarybos pagrindų sprendimu 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo buvo linkstama turto konfiskavimo išplėtimo linkme ir 1 straipsnio 3 dalyje buvo numatyta, kad valstybės narės, turėtų apsvarstyti galimybę priimti būtinas priemones, kurios leistų konfiskuoti visą arba iš dalies turtą, įgytą atitinkamo asmens artimųjų giminaičių ir turtą, perduotą juridiniam asmeniui, kurio atžvilgiu atitinkamas asmuo, veikdamas vienas arba kartu su savo artimaisiais giminaičiais, kontroliuoja. Tokie pasiūlymai atskleidžia, kad iki tol galiojęs

reguliavimas, nebuvo pakankamas ir patenkinamai efektyvus siekiant užkardyti pasipelnymą iš neteisėtos veiklos.

Siekiant efektyvesnio turto konfiskavimo taikymo 2010 m. BK 72 straipsnis buvo pakeistas, jame detalizuojant sąrašą atvejų, kuomet galimas turto konfiskavimas iš trečiųjų asmenų, numatant, kad tai atliekama atvejais, kai: 1) perleisdamas turtą kaltininkui ar kitiems asmenims, jis žinojo arba turėjo ir galėjo žinoti, kad šis turtas bus naudojamas šio kodekso uždraustai veikai daryti; 2) šis turtas jam buvo perleistas sudarius apsimestinį sandorį; 3) šis turtas jam buvo perleistas kaip kaltininko šeimos nariui ar artimajam giminaičiui; 4) šis turtas jam buvo perleistas kaip juridiniam asmeniui, kurio vadovas, valdymo organo narys arba dalyviai, valdantys ne mažiau kaip penkiasdešimt procentų juridinio asmens akcijų (pajaus, įnašų ir pan.), yra kaltininkas, jo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai; 5) įgydamas šį turtą, jis arba juridiniame asmenyje vadovaujančias pareigas ėję ir teisę jam atstovauti, juridinio asmens vardu priimti sprendimus ar kontroliuoti juridinio asmens veiklą turėję asmenys žinojo arba turėjo ir galėjo žinoti, kad šis turtas yra šio kodekso uždraustos veikos įrankis, priemonė ar rezultatas (BK, 2000). Vertinant šį BK pakeitimą akivaizdu, kad trečiųjų asmenų žinojimo aspektas išlieka tik 1 dalyje esančiu atveju – kai perleidžiant turtą buvo žinoma, jog jis bus naudojamas darant nusikalstamai veikai, taigi prokurorui, vadovaujančiam ikiteisminiam tyrimui, išlieka pareiga atskleisti šį intelektualinį momentą ir įrodyti trečiojo asmens žinojimą. Pavyzdžiui, ar trečiasis asmuo, perduodamas kaltininkui kirvį ar plaktuką, žinojo, kad šis ketina juos panaudoti ir panaudos sužalodamas kitus asmenis. Kitais atvejais, kuomet konfiskuojamas tretiesiems asmenims jau perduotas turtas, žinojimas apie nusikalstamą turto kilmę nėra būtinas. Kaip teigia I. Daukšaitė ir E. Kavoliūnaitė savo mokslo studijoje, vertindama 2013 m. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų dėl finansų tyrimo nuostatas, būtinumo, kad trečiasis asmuo žinotų apie nusikalstamą turto kilmę BK 72 straipsnio 4 dalies 2–5 punktuose numatytais atvejais, nėra, kadangi „jei tretieji asmenys, kurie gauna turtą iš šeimos nario ar artimo giminaičio arba per apsimestinį sandorį, arba jį gauna juridinis asmuo iš vieno savo valdytojų ar jų šeimos narių (artimų giminaičių), yra laikomasi prielaidos, kad šie asmenys žino ar turi bei gali žinoti apie nusikalstamą turto kilmę“ (Daukšaitė, Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2015, p. 47). Taigi, minėtais BK numatyti atvejais, trečiųjų asmenų artimi ryšiai su kaltinamuoju, yra laikomi pagrindu, leidžiančiu daryti pagrįstą prielaidą, jog trečiasis asmuo galėjo ir turėjo žinoti apie neteisėtą turto kilmę.

Minėtos 2010 m. BK pataisas, eliminuojančias trečiųjų asmenų žinojimą, kaip turto konfiskavimo pagrindą kai kurie teisės mokslininkai vertino ir skeptiškai. V. Piesliakas teigė, kad „BK 72 straipsnio pakeitimų esmė tik ta, kad nustatyta daugiau sąlygų, kurioms

esant teismas privalo konfiskuoti turtą iš trečiųjų asmenų. Bet kadangi ir esant mažiau sąlygų turtas iš trečiųjų asmenų itin retai buvo konfiskuojamas, numčius daugiau sąlygų turto konfiskavimo atvejų tikrai nepadaugės, juo labiau kad tos sąlygos, autoriaus nuomone, vargu ar iki šiol pasitaikė praktikoje“ (Piesliakas, 2011, p. 679). Galima sutikti, kad vien tik atvejų, kuomet taikomas turto konfiskavimas iš trečiųjų asmenų, sąrašo išplėtimas negarantuos efektyvaus turto konfiskavimo ir yra būtinas teisėsaugos institucijų aktyvumas ir iniciatyva taikant šias teisės normas. Kaip tinkamą reagavimą į pasikeitusį teisinį reguliavimą, galima laikyti pirmiau darbe minėtas 2013 m. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijas dėl finansų tyrimo, kurios buvo priimtos ir pradėtos taikyti atsižvelgiant į BK pakeitimus.

Šiuo metu BK įtvirtintas trečiųjų asmenų turto konfiskavimas atitinka ir Europos Sąjungos teisės aktuose, reglamentuojančiuose turto konfiskavimą, numatytą teisinį reguliavimą. 2024 m. balandžio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2024/1260 2024 dėl turto susigrąžinimo ir konfiskavimo numatyta, kad atsižvelgiant į tai, jog praktika, kai įtariamasis arba kaltinamasis, siekdamas išvengti konfiskavimo, turtą arba pajamas perleidžia apie nusikalstamą veiką žinančiam trečiajam asmeniui, yra įprasta ir plačiai paplitusi, o toks konfiskuotino turto perleidimas galėtų apimti perleidimą šeimos nariams arba fiziniams asmenims, turintiems juridinius susitarimus ar bet kokius kitus glaudžius verslo santykius su įtariamuoju ar kaltinamuoju, arba perleidimas juridiniams asmenims, kuriuose įtariamasis arba kaltinamasis arba šeimos narys yra administracinio, valdymo ar priežiūros organo narys. Taigi, BK jau 2010 m. pakeitimais buvo įgyvendinti turto konfiskavimui iš trečiųjų asmenų dabar Europos Sąjungos teisės aktais keliami reikalavimai. Tačiau būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad daugelyje tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų buvo numatyti įpareigojimai dėl trečiųjų asmenų teisių paisymo ir užtikrinimo, siekiant, kad tretiesiems asmenims nebūtų padaryta neadekvati žala. Jau viename iš pirmųjų tarptautinės teisės aktų, įtvirtinusių turto konfiskavimą, 2000 m. lapkričio 15 d. Jungtinių Tautų konvencijoje prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, buvo numatyta, kad šios konvencijos 12 straipsnio nuostatos dėl konfiskavimo ir arešto turėtų būti aiškinamos taip, kad nebūtų pažeistos sąžiningų trečiųjų šalių teisės. Tokia sąžiningų trečiųjų asmenų apsauga numatyta ir kituose tarptautiniuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose, pavyzdžiui 2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2014/42/ES dėl nusikaltimų priemonių ir pajamų iš nusikaltimų įšaldymo ir konfiskavimo Europos Sąjungoje numatyta, kad ši direktyva daro didelį poveikį asmenų teisėms – ne tik įtariamųjų ar kaltinamųjų, bet ir trečiųjų asmenų, kurie nėra persekiojami, todėl būtina numatyti specialias garantijas ir teismines teisių gynimo priemones, kad

įgyvendinant šią direktyvą būtų užtikrinamos jų pagrindinės teisės. Taigi turto konfiskavimas iš trečiųjų asmenų yra itin svarbus ir būtinas, siekiant užtikrinti, kad kaltininkai nepraturtės iš neteisėtos veiklos, tačiau lygiai taip pat svarbu, kad priemonės, kurių tam imamasi, nepagrįstai nepažeistų trečiųjų asmenų teisių.

Konfiskuojant turtą iš trečiojo asmens, kuris yra sąžiningas įgijėjas, ir kuris nežinojo ir negalėjo žinoti apie įgyjamo turto neteisėtą kilmę (kas gali nutikti taikant BK 72 straipsnio 4 dalies nuostatas), gali kilti abejonių dėl konstitucinio nuosavybės neliečiamumo principo. Analizuojant šį klausimą yra aktualus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.96 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, kuriame buvo nagrinėjama ar minėto Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatos, reglamentuojančios daikto išreikalavimą iš sąžiningo įgijėjo, neprieštaruja Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtintam nuosavybės neliečiamumo principui. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime pasisakyta, kad „net ir tuo atveju, kai asmuo turtą įgyja nežinodamas ir negalėdamas žinoti, kad savininkas jį prarado dėl kito asmens (kitų asmenų) padaryto nusikaltimo, tokio turto įgijimas negali būti traktuojamas savaime sukuriant turto įgijėjui nuosavybės teises. Kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, ne teisės pagrindu teisė negali atsirasti“. Tačiau minimame Konstitucinio Teismo nutarime taip pat nurodoma, kad trečiojo asmens, įgijusio turtą nežinant apie jo neteisėtą kilmę, teisės, vadovaujantis konstituciniu teisinės valstybės principu, irgi turi būti ginamos ir įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos atlyginti trečiajam asmeniui padarytą žalą.

Trečiųjų asmenų, kurie konfiskuotiną turtą įgijo kaip sąžiningi įgijėjai, teisių apsaugai užtikrinti, teismų praktikoje yra taikomos BK 72 straipsnio 5 dalies nuostatos, pagal kurias, tais atvejais, kai konfiskuotinas turtas priklauso tretiesiems asmenims, teismas iš kaltininko ar kitų 72 straipsnio 4 d. nurodytų asmenų išieško konfiskuotino turto vertę atitinkančią pinigų sumą. Atsižvelgiant į tai, kad toks turto vertės išieškojimas yra numatytas ir iš 4 dalyje nurodytų trečiųjų asmenų, galima vertinti, kad 5 dalies pradžioje minimi tretieji asmenys, kuriems priklauso konfiskuotinas turtas, yra vertinami kaip sąžiningi įgijėjai. Šios nuostatos taip pat taikomos ir asmenų, kurių turtas buvo naudojamas nusikalstamų vaikų daryme jiems nežinant ir negalint apie tai žinoti. Kasacinės instancijos teismo vertinimu „Baudžiamajame įstatyme trečiųjų asmenų, kurių turtas buvo panaudotas nusikalstamai veikai padaryti jiems nežinant ir neturint bei negalint žinoti, teisės apsaugomos taikant BK 72 straipsnio 5 dalyje įtvirtintą turto vertės išieškojimą. Toks teisinis reguliavimas užkerta kelią atvejams, kai kaltininkas sąmoningai daro nusikalstamas veikas su svetimu naudojamu turtu, žinodamas, kad toks turtas negali būti konfiskuojamas,

ir kartu užtikrinamos teisės asmenų, kurie su savo turtu elgėsi apdairiai“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tais atvejais, kuomet užtikrinant sąžiningų trečiųjų asmenų teises teismai nekonskavoja jiems priklausančio turto, formuojama teismų praktika, kad siekiant turto konskavimo, kaip vienos iš baudžiamojo poveikio priemonės, tikslų, būtinas turto vertės konskavimas. Kasacinės instancijos teismas šiuo klausimu pasisakė, kad sąmoningas svetimo automobilio panaudojimas sunkiam nusikaltimui, daryti, nuslepian tai nuo savininko, neturi tapti būdu išvengti galimo nusikalstamos veikos priemonės konskavimo padarinių, o nesant galimybės konskuoti automobilį iš savininko, automobilio vertės išieškojimas iš kaltininko atitinka tiek šios baudžiamojo poveikio priemonės taikymo tikslus, tiek ir turto konskavimo proporcingumo principą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Apibendrinant galima teigti, kad nusikalstamas veikas darantys asmenys daugeliu atvejų siekia išvengti turto konskavimo perduodant jį tretiesiems asmenims. Tačiau BK pataisos, eliminavusios nusikalstamos turto kilmės žinojimo būtinybę, kaip būtiną sąlygą taikant turto konskavimą, suteikia platesnes turto konskavimo taikymo galimybes. Visgi, nors pagal dabartinį reglamentavimą tretiesiems asmens priklausančio turto konskavimo galimybės platesnės, tačiau privaloma, jog jo taikymas nepažeistų sąžiningų trečiųjų asmenų teisių į nuosavybę. Taigi, BK 72 straipsnio 4 dalies nuostatos yra glaudžiai susijusios su 5 dalies nuostatomis ir tik harmoningas jų derinimas ir taikymas bei rėmimasis teismų formuojama praktika gali padėti efektyviam turto konskavimo taikymui ir kartu tinkamai trečiųjų asmenų teisių saugojimui.

2.3. Konskuotino turto vertę atitinkanti pinigų suma

BK 72 straipsnio 5 dalyje yra numatyta galimybė konskuoti konskuotino turto vertę atitinkančią pinigų sumą. Tačiau minimoje teisės normoje yra nurodytos sąlygos, kada toks vertę atitinkančios pinigų konskavimas yra galimas: kai konskuotinas turtas yra paslėptas, suvartotas, priklauso tretiesiems asmenims ar jo negalima paimti dėl kitų priežasčių arba šį turtą konskuoti būtų netikslinga. Verta atkreipti dėmesį, kad nors šioje straipsnio dalyje yra minimas konskuotino turto vertės išieškojimas iš trečiųjų asmenų, tačiau ši norma taikytina tik sąžiningiems tretiesiems asmenims, t. y. tretiesiems asmenims, kurie neatitinka BK 72 straipsnio 4 dalies nurodytų požymių.

Nepaisant to, kad teismų praktikoje yra suformuota nuostata, kad „įgyvendinant prevencinį poveikį, t. y. užtikrinant, jog atitinkama priemone ateityje nebūtų pasinaudota,

pirmiausia svarstyti paties konfiskuotino turto (priemonės) paėmimo valstybės nuosavybės galimybę“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje), tačiau BK įtvirtinta alternatyva konfiskuoti ne patį konfiskuotiną turtą, o jo vertę atitinkančią pinigų sumą, suteikia teismams diskreciją spręsti turto konfiskavimo tikslingumą ir taip individualizuoti baudžiamojo poveikio priemonės skyrimą, atsižvelgiant į kaltininko asmenybę ir kitas byloje nustatytas aplinkybes. Kaip pastebi S. Bikelis, tradiciškai Lietuvos teisinėje sistemoje svarstomi tik du kraštutiniai nusikalstamos veikos padarymo priemonių konfiskavimo ar vertės išieškojimo variantai – konfiskavimas (vertės išieškojimas) visa apimtimi arba visiškas konfiskavimo (vertės išieškojimo) netaikymas. Tačiau tai tik kraštinės sprendimų spektro pozicijos. Tarp jų yra platus dalies turto konfiskavimo ar jo dalies vertės išieškojimo variantų pasirinkimas, galintis leisti teismui rasti labiausiai subalansuotą sprendimą“ (Bikelis, 2019, p. 6). Tokia praktika formuojama ir kasacinės instancijos teismo, nurodant, kad sprendami dėl konfiskuotino turto vertę atitinkančios pinigų sumos konfiskavimo, teismai turi atsižvelgti į du aspektus: 1) byloje turi būti nustatytos BK 72 straipsnio 5 dalyje nurodytos aplinkybės, leidžiančios taikyti šią išimtinę nuostatą ir konfiskuoti ne patį turtą, o išieškoti jo vertę atitinkančią pinigų sumą; 2) taikant BK 72 straipsnio 5 dalies nuostatas, turi būti įvertinamas tokio išieškojimo proporcingumas, t. y. teismas turi diskreciją spręsti, ar iš asmens išieškoti visą konfiskuotino turto vertę, ar tik jos dalį. Teismų praktikoje taip pat yra formuojama nuostata, kad „nusprendęs konfiskuoti ne turtą ir ne visą jo vertę, o tik dalį vertės, teismas taip pat turi pateikti tokio sprendimo motyvus, ypač tada, kai konfiskuotinas turtas priklauso kaltininkui ir nėra objektyviai egzistuojančių kliūčių jį konfiskuoti“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, nors BK 72 straipsnio 3 dalis numato, kad teismas visais atvejais privalo konfiskuoti konfiskuotiną turtą, tačiau teismai formuoja praktiką, kuomet remiantis proporcingumo principu yra galimas ne visos, o tik dalies turto vertės išieškojimas, tačiau jis turi būti pagrįstas ir motyvuotas.

Konfiskuotino turto vertę atitinkančios pinigų sumos konfiskavime aktualus yra turto vertės nustatymas. S. Bikelis atkreipia dėmesį, kad „esminė aplinkybė baudžiamosiose bylose, kurią turėtų nustatyti ikiteisminis tyrimas, o vėliau teismas – kokios vertės turto asmuo gavo iš nusikalstamos veikos“ (Bikelis, 2014, p. 282). Remiantis teismų praktika „Turto vertė gali būti nustatoma pagal pirkimo–pardavimo sandorių kainą, turto sukūrimo (atkūrimo), įsigijimo kaštus. Tais atvejais, kai nuosavybė į daiktą atsirado pirkimo – pardavimo sandorio pagrindu ir byloje yra duomenys apie daikto įsigijimo kainą, tačiau daiktas pagrobiamas praėjus laikotarpiui, turinčiam reikšmės jo kainai, daikto vertė

nustatoma pagal faktinę turto vertę (didmenines, rinkos ar komiso kainas) nusikalstamos veikos padarymo metu.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nustatant konfiskuotino turto vertę reikšminga ir vidutinė rinkos vertė. Kaip nurodoma kasacinės instancijos teismo, tais atvejais, kai byloje nėra duomenų apie turto pirkimo–pardavimo sandorių kainą, turto sukūrimo (atkūrimo), įsigijimo sąnaudas ir pan., turto vertė nustatoma atsižvelgiant į identiško ar tos kategorijos daikto analogo vidutinę rinkos kainą. Taigi, galima daryti išvadą, kad nustatant turto vertę reikia vertinti ne tik turto įsigijimo vertę ar jo sukūrimo sąnaudas, bet ir galimu nusidėvėjimu ar nuvertėjimu pagrįstą vidutinę rinkos vertę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Turto vertės konfiskavimui aktualus ir BK 72 straipsnio 5 dalyje numatytas netikslingumo konfiskuoti konfiskuotiną turtą nustatymas. Kaip numato teismų praktika, turi būti motyvuotina, kodėl byloje nenustatytos galimybės konfiskuoti pačią priemonę, ir, kodėl tokios priemonės vertės (jos dalies) konfiskavimas yra tikslingesnis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, teismas, negali nuspręsti konfiskuoti ne patį turtą, o jį atitinkančią turto vertę, nepateikdamas byloje esančiais duomenimis grįstų motyvų. Kaip nurodoma kasacinės instancijos teismų praktikoje, „sprendimas išieškoti iš asmens konfiskuotino turto vertę gali būti priimtas tik turint aiškų pagrindą išvadai dėl BK 72 straipsnio 5 dalyje nurodytos sąlygos buvimo. Šiame kontekste nepritartina tokioms praktikoms, kai turto vertė konfiskuojama vien tik todėl, kad dėl ilgai trunkančio ikiteisminio tyrimo tokio turto natūra nepavyko išsaugoti ar jis nuvertėjo, kad teisėsaugos institucijos nesudarė sąlygų konfiskuoti turtą natūra, nors tokių galimybių turėjo, ir pan.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taigi, galima teigti, kad BK 72 straipsnio 5 dalyje numatyta galimybė konfiskuoti ne patį konfiskuotiną turtą, o jo vertę atitinkančią pinigų sumą yra laikytina išimtaine. Toks konfiskavimas galimas tik tais atvejais, kai teismas, pasinaudojęs diskrecijos teise, ir įvertinęs byloje nustatytas aplinkybes nusprendžia, kad paties konfiskuotino turto konfiskavimas būtų netikslingas, o baudžiamosios poveikio priemonės tikslai bus pasiekti, konfiskuojant ne patį turtą, o jo vertę atitinkančią pinigų sumą. Teismas, atsižvelgdamas į byloje nustatytas aplinkybes gali priimti sprendimą ir ne dėl visos konfiskuotino turto vertės konfiskavimo. Tačiau svarbu akcentuoti, kad tokie teismų sprendimai turi būti motyvuoti ir pagrįsti.

3. TURTO KONFISKAVIMO YPATUMAI

3.1. Turto konfiskavimas iš bendrininkų

Nors turto konfiskavimo iš bendrininkų baudžiamasis įstatymas individualiai nereglamentuoja, tačiau su tuo susiduriama, kai teismams reikia taikyti turto konfiskavimą bylose, kuriose nusikaltimas padarytas ne vieno, o kelių asmenų.

Siekiant priimti sprendimus, kurie nepažeistų teisingumo ir proporcingumo principų, bei užtikrintų, kad būtų konfiskuotas visas konfiskuotinas turtas, teismai susiduria su iššūkiu, koks sprendimas konfiskuojant turtą iš kelių nusikalstamą veiką padariusių asmenų būtų tikslingiausias. Kaip pastebi S. Bikelis, teismui tenka spręsti, kokios vertės turtą konfiskuoti iš kiekvieno bendrininko, o jeigu teigtume, kad būtina įrodyti, kokią naudą kiekvienas iš bendrininkų gavo, ir ar to nepadarius konfiskavimas negalimas, tai būtų dar vienas labai rimtas iššūkis turto konfiskavimo mechanizmo efektyvumui, kadangi patikimai nustatyti, kaip bendrininkai pasidalijo nusikalstamu būdu įgytą turtą, neretai yra itin, o gal ir pernelyg sudėtinga (Bikelis, 2014, p. 283).

Dažniausiai turto konfiskavimas iš bendrininkų būna tiesiogiai susijęs su BK 72 straipsnio 5 dalies nuostata, kad, kai konfiskuotinas turtas yra paslėptas, suvartotas, priklauso tretiesiems asmenims ar jo negalima paimti dėl kitų priežasčių arba šį turtą konfiskuoti būtų netikslinga, teismas iš kaltininko ar kitų 4 dalyje nurodytų asmenų išieško turto vertę atitinkančią pinigų sumą. Tačiau ši teisės norma nepateikia taisyklių ar gairių, kaip konfiskavimas turėtų būtų taikomas bendrininkų atžvilgiu, todėl teismai savo nuožiūra turi spręsti, kokia konfiskuotino turto vertę atitinkančios pinigų sumos dalis yra išieškotina iš kiekvieno iš bendrininkų, o nesant BK nustatytų taisyklių, yra reikalinga remtis suformuota teismų praktika.

Kaip jau minėta pirmiau, teismai, priimdami sprendimus tiek dėl bausmių skyrimo, tiek ir dėl baudžiamojo poveikio priemonių, įskaitant ir turto konfiskavimą, vadovaujasi proporcingumo principu. Kadangi turto konfiskavimu siekiama, kad būtų konfiskuotas visas konfiskuotinas turtas ir būtų pasiektas tikslas, kad kaltininkai iš padarytų nusikalstamų veikų negautų naudos, proporcingumo klausimas keliamas, kuomet bandoma nustatyti, kokiomis dalimis būtų proporcinga konfiskuoti turtą, atsižvelgiant į bendrininko vaidmenį ir reikšmę nusikalstamos veikos daryme.

Teismų praktikoje kai kuriais atvejais konfiskuotina turto vertė buvo proporcingai sumažinta atsižvelgiant į dalyvavimo darant nusikalstamą veiką trukmę. Kai kaltininkas nusikalstamos veikos padarymo trukmės atžvilgiu bendrininkaudamas prisidėjo ne visą, o tik dalį trukmės, kasacinės instancijos teismas nurodė, kad išieškotina pinigų suma buvo

sumažinta ne dėl kaltininko vaidmens nusikaltimo padaryme, o dėl jo dalyvavimo nusikaltime laiko. Byloje nustatė, kad kaltininkas dalyvavimo nusikaltime laikas sudaro tik ketvirtadalį viso nusikaltimo laiko ir tokia proporcija buvo sumažinta iš jo išieškotina pinigų suma (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Teismų praktikoje siekis išlaikyti proporcingumą akcentuojamas kaip pagrindinis žingsnis nustatant, kokia konfiskuotino turto vertės dalis turi būti išieškoma iš kiekvieno bendrininko. Tai atsiskleidžiama vienoje iš kasacinės instancijos teismo nutarčių, kurioje nurodoma, kad „Iš apeliacinės instancijos teismo posėdžio protokolo turinio matyti, kad teismas ėmėsi įstatymo numatytų priemonių nustatyti, kokiomis proporcijomis L. G., R. T. ir G. F. pasidalijo iš bendrovių pasisavintus pinigus, tačiau to padaryti nepavyko. Kasatoriai paduotuose skunduose taip pat nenurodo jokių konkrečių įstatymo numatytų būdų, kaip šios proporcijos galėtų būti nustatytos, o tik deklaratyviai teigia, kad apeliacinės instancijos teismas, nutardamas konfiskuoti kaltininkų turtą lygiomis dalimis, netinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą, nukrypo nuo teismų praktikos“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Su tokiu proporcingu turto konfiskavimu sutinka S. Bikelis, kuris teigia, kad „būtų neteisinga ir neproporcinga iš vieno nustatyto bendrininko konfiskuoti visą nusikalstama veika gautą naudą, ypač, kai nustatytas bendrininkas dalyvavo nusikaltime už konkretų, teismui žinomą atlyginimą (mažesnę, nei iš nusikaltimo gauta bendra nauda) ir jo vaidmuo buvo antraeilis“. Taigi, siekiant nustatyti konfiskuotino turto vertės dalį iš kiekvieno iš bendrininkų, visų pirma siekiama nustatyti, kokiomis proporcijomis buvo pasidalinta iš nusikalstamos veikos gauta nauda. Tačiau tai ne visuomet įmanoma, todėl teismai, tais atvejais, kai proporcingumo nustatyti nėra įmanoma, yra priversti turto konfiskavimo iš bendrininkų klausimą spręsti kitais būdais.

Siekiant turto konfiskavimas būtų efektyvi baudžiamojo poveikio priemonė, net ir nenustačius, kokiomis proporcijomis iš nusikalstamos veikos gautą naudą pasiskirstė bendrininkai, konfiskuotino turto vertę atitinkanti pinigų suma vis tiek turi būti konfiskuota. Kaip nurodoma kasacinės instancijos teismo praktikoje „aplinkybė, kad teismas nenustatė, kokiomis proporcijomis bendrininkai pasidalijo pasisavintus bendrovės pinigus, nesudaro teisinio pagrindo apskritai netaikyti turto konfiskavimo jo ginamajam, kai nustatytas nusikaltimo faktas ir bendrų veiksmų rezultatas – pasisavinti bendrovės pinigai“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 23 d. nutartyje baudžiamojoje byloje).

Taigi, siekiant, kad negalimumas nustatyti bendrininkų gautos naudos proporcijų neužkirstų kelio konfiskuoti konfiskuotiną turtą, teismų praktikoje buvo suformuota turto konfiskavimo naštos paskirstymo bendrininkams lygiomis dalimis taisyklė. Pagal

suformuotą teismų praktiką „tais atvejais, jei siekiant nusikalstamos veikos rezultato dalyvavo keli bendrininkai, tačiau šio turto pas juos nerandama ir nenustatyta kiekvienam iš bendrininkų atitekusi turto dalis, teismas, vadovaudamasis BK 72 straipsnio 5 dalimi, tokio turto vertę atitinkančią pinigų sumą iš bendrininkų gali išieškoti lygiomis dalimis“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tačiau, kaip jau darbe buvo minėta pirmiau, teismai, priimdami sprendimus, įskaitant ir sprendimus dėl baudžiamojo poveikio priemonių taikymų, vadovaujasi proporcingumo principu, kas minimoje nutartyje pabrėžiama išskiriant, kad „ši taisyklė, kaip matyti, nėra imperatyvi, ją taikyti yra teismo prerogatyva, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes, bendrininko vaidmenį ir proporcingumo principą“.

Taigi, konfiskuotino turto vertę atitinkančios pinigų sumos konfiskavimas iš bendrininkų visų pirma remiasi proporcingumo principo taikymu. Teismas, sprenddamas dėl iš bendrininkų konfiskuojamo turto dalių, turi atsižvelgti į byloje nustatytas aplinkybes, įskaitant ir tai, koks buvo bendrininko vaidmuo bei trukmė vykdant nusikalstamą veiką. Tik tais atvejais, kai byloje nėra duomenų ar įrodymų leidžiančių nustatyti kokią dalį naudos iš nusikalstamos veikos gavo kiekvienas iš bendrininkų, konfiskuotino turto vertę atitinkanti pinigų suma iš bendrininkų konfiskuojama lygiomis dalimis.

3.2. Turto konfiskavimas, suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui arba asmeniui mirus

BK 72 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad kaltininkui priklausantis konfiskuotinas turtas privalo būti konfiskuojamas visais atvejais, tačiau teismai praktikoje susiduria ir su tokiais atvejais, kuomet, kaip numato Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 3 straipsnio 1 dalies 2 punktą, baudžiamasis procesas nutraukiamas suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, arba, kaip numato BPK 3 straipsnio 1 dalies 5 punktą – asmeniui mirus (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002).

Konkrečių taisyklių, kuriomis turėtų vadovautis teismai priimdami sprendimus dėl turto konfiskavimo tokiais atvejais, nei BK nei BPK nenumato, todėl tokiais atvejais reikalinga remtis suformuota teismų praktika.

Kaip pažymima kasacinės instancijos teismas, „įvertinus pirmiau minėtą turto konfiskavimo instituto paskirtį ir tikslą, pažymėtina, kad proceso pabaiga negali būti pagrindas turtą, kurio nusikalstama kilmė objektyviai nustatyta arba kuris buvo panaudotas darant nusikalstamą veiką, palikti apyvartoje. Atsižvelgiant į iš konstitucinio teisinės

valstybės principo kylantį reikalavimą paisyti bendrojo teisės principo *ex injuria jus non oritur* (neteisės pagrindu teisė neatsiranda), pagal kurį niekas negali turėti naudos iš savo padaryto teisės pažeidimo, konstatuotina, kad asmeniui, kuris pagrįstai kaltintas nusikalstamos veikos padarymu, neturi būti sudarytos prielaidos disponuoti neteisėtai įgytu turtu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Teismas, net ir nutraukus baudžiamąjį procesą dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo termino suėjimo arba asmeniui mirus, tačiau remdamasis byloje esančiais duomenimis, įvertinęs, kad asmuo buvo kaltinamas pagrįstai, turi teisę konfiskuoti asmeniui priklausiusį konfiskuotiną turtą. Tiesa, gali kilti klausimas, kaip, nutraukus baudžiamąjį procesą, galima teigti, kad asmuo buvo „pagrįstai kaltintas“.

Šiuo aspektu yra aktuali EŽTT praktika. Lietuvos teismai asmens atžvilgiu buvo priėmę sprendimus, pagal kuriuos asmuo buvo trauktas baudžiamojon atsakomybėn už įvairius nusikaltimus, tokiu kaip kontrabanda, organizuotų nusikalstamų susivienijimų organizavimas ir vadovavimas jiems. Taip pat, baudžiamojo proceso metu buvo nustatyta, kad konfiskuotas turtas buvo įgytas iš nusikalstamo susivienijimo padarytų nusikalstamų veikų, o asmens bendrininkai, veikę kartu su asmeniu nusikalstamame susivienijime, buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn EŽTT, remdamasis šiais Lietuvos teismų sprendimais, darė išvadą kad asmuo buvo pagrįstai kaltintas (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. liepos 10 d. sprendimas byloje Silickienė prieš Lietuvą). Taigi, priimant sprendimą dėl turto konfiskavimo, baudžiamąjį procesą nutrauktus pagal BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 arba 5 punktą, svarbu įvertinti ar byloje yra pakankamai duomenų, asmenį laikyti pagrįstai kaltintu.

Turto konfiskavimo taikymo reikalingumas ir tais atvejais, kai baudžiamasis procesas nutraukiamas asmeniui mirus arba suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, teismų praktikoje grindžiamas ir tuo, kad „pagal BPK 94 straipsnio 1 dalies 1 punktą, priimant nuosprendį ar nutraukiant procesą, nusikalstamos veikos įrankiai, priemonės ir nusikalstamos veikos rezultatai, atitinkantys BK 72 straipsnyje nurodytus požymius, konfiskuojami“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2025 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje.) ir, kaip nurodoma kasacinės instancijos teismo praktikoje, „materialiosios teisės normų taikymas turi būti derinamas remiantis procesinėmis nuostatomis, kadangi procesinės nuostatos padeda įgyvendinti materialiosios teisės normų reikalavimus ir yra būtina tinkamo šių normų taikymo prielaida. Taigi, aptariamam atvejui BK 72 straipsnio nuostatos turi būti vertinamos sistemiškai su BPK 94 straipsnio 1 dalies 1 punktu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Galima daryti išvadą, kad remiantis sisteminiu BK 72 straipsnio ir BPK 94 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatų aiškinimu, priimant nuosprendį ar nutraukiant procesą, daiktų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, BK 72 ir 72³ straipsniuose nurodytas turtas konfiskuojamas. Asmens mirtis ar apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties termino suėjimas nėra pagrindas netaikyti turto konfiskavimo.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad derinamai taikant BK 72 straipsnio ir BPK 94 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatas, yra būtina nustatyti, kad turtas, kurio atžvilgiu taikomas konfiskavimas, atitinka BK 72 straipsnio 2 dalies požymius ir yra laikytinas konfiskuotinu turtu. Svarbu ir tai, kad tai, jog turtas yra laikytinas konfiskuotinu, turi būti nustatyta baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu, dar iki teismui priimant sprendimą dėl baudžiamojo proceso nutraukimo. Kaip pastebima Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 18 d. apžvalgoje, „BPK 94 straipsnio 1 dalies nuoroda į BK 72 straipsnį reiškia ir tai, kad turto konfiskavimas nutraukus procesą galimas tik tada, kai byloje esantys duomenys yra pakankami išvadai dėl turto atitikimo konfiskuotino turto požymiams daryti. Turi būti užtikrinama, kad tokiais atvejais taikomas turto konfiskavimas nepažeistų asmens, iš kurio jis konfiskuojamas, teisės į gynybą, nekaltumo prezumpcijos ir kitų procesinių garantijų“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 18 d. „Teismų praktikos taikant turto konfiskavimą (BK 72 straipsnis) apžvalga“).

Minimos procesinės garantijos yra svarbios bei aktualios ir tais atvejais, kai priimamas sprendimas konfiskuoti turtą asmeniui mirus, kai šis turtas yra perduotas tretiesiems asmenims. Šiuo klausimu pasisakė ir EŽTT jau minėtoje byloje Silickienė prieš Lietuvą, kurioje buvo nurodoma, jog „pagal bendrąjį principą asmenims, kurių turtas yra konfiskuotas, formaliai turėtų būti suteiktas proceso, kuriame konfiskuojamas turtas, dalyvio statusas“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. liepos 10 d. sprendimas byloje Silickienė prieš Lietuvą).

Lietuvos teismų formuojama praktika nagrinėjamu turto konfiskavimo aspektu atitinka ir 2003 m. spalio 31 d. Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją nuostatas. Šios Konvencijos 54 straipsnio 1 dalies c punkte numatyta, kad kiekviena Konvenciją priėmusi valstybė, siekdama suteikti tarpusavio teisinę pagalbą ir vadovaudamasi savo nacionaline teise, turėtų svarstyti galimybę taikyti tokias priemones, kokių gali prireikti, kad būtų leista konfiskuoti iš Konvencijoje nurodytų nusikalstamų veikų gautą turtą nepriėmus nuosprendžio baudžiamojoje byloje, kai nusikaltėlis negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn dėl jo mirties, slapstymosi arba nedalyvavimo teismo posėdyje ar kitais atitinkamais atvejais.

Taigi, nors BK ir BPK nenustato konkrečių taisyklių nagrinėjamais turto konfiskavimo atvejais, tam, kad turtą būtų galima konfiskuoti BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 arba 5 punktą, yra būtinos kelios sąlygos. Visų pirma, turi būtų nustatyta, jog turtas atitinka BK 72 straipsnio 2 dalyje nurodytus konfiskuotino turto požymius. Antra, bylos nagrinėjimo metu turi būti nustatyta, kad asmuo buvo kaltintas pagristai. Taip pat, jeigu asmeniui, kuriam priklauso konfiskuotinas turtas, nėra baudžiamojo proceso dalyvis, jam turi būtų sudarytos galimybės teisei į gynybą. Svarbu tai, kad asmens mirtis ar apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties termino suėjimas negali būti laikoma priežastimis, kodėl turtas negali būti konfiskuojamas.

3.3. To paties daikto vertę atitinkančios pinigų sumos išieškojimas kelis kartus

Kaip numato BK 72 straipsnio 5 dalis, kai konfiskuotinas turtas yra paslėptas, suvartotas, priklauso tretiesiems asmenims ar jo negalima paimti dėl kitų priežasčių arba šį turtą konfiskuoti būtų netikslinga, teismas iš kaltininko ar kitų BK 72 straipsnio 4 dalyje nurodytų asmenų išieško konfiskuotino turto vertę atitinkančią pinigų sumą. Kaip atkreipia dėmesį S. Bikelis, „nors neteisėtai įgyto turto konfiskavimas nėra baudimo priemonė ir jam netaikomas *non bis in idem* principas, suprantama, tas pats turtas negali būti konfiskuojamas ar jo vertė negali būti išieškoma du kartus, nes tai ne tik pažeistų proporcingumo principą, bet ir prieštarautų konfiskavimo teisinei prigimčiai, nes pakartotinis to paties turto konfiskavimas įgytų baudžiamąjį pobūdį“ (Bikelis, 2014, p. 338). Tačiau, kaip atkreipiamas dėmesys Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 18 d. apžvalgoje, „teismai turėtų atkreipti dėmesį į tai, kad dėl skirtingų tos pačios nusikalstamos veikos epizodų gali būti sudaromos prielaidos konfiskuoti tą patį iš nusikalstamos veikos gautą turtą daugiau kaip vieną kartą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 18 d. „Teismų praktikos taikant turto konfiskavimą (BK 72 straipsnis) apžvalga“).

2017 m. sausio 1 d. ir 2019 m. balandžio 1 d. įsigaliojus BK pakeitimams, įtvirtinusiems baudžiamąją atsakomybę už vairavimą apsvaigus nuo alkoholio (BK 281 straipsnio 7 dalis ir jį pakeitęs 281¹ straipsnio 1 dalis), teismuose atsirado nauja nagrinėjamų baudžiamųjų bylų grupė, kuriose sprendžiamas transporto priemonės, kaip nusikalstamos veikos priemonės, konfiskavimo, taip pat ir transporto priemonės vertę atitinkančios pinigų sumos konfiskavimo, klausimas.

Taip pat pasitaiko ir tokių atvejų, kuomet asmuo per pakankamai trumpą laiko tarpą analogišką nusikalstamą veiką, už kurią baudžiamąją atsakomybę numato BK 281¹

straipsnio 1 dalis, padaro kelis kartus. Tuomet kyla klausimas, kaip turėtų būti taikomas turto konfiskavimas tos pačios transporto priemonės, kuri laikytina nusikalstamos veikos padarymo priemone, keliose baudžiamosiose bylose. Šiuo klausimu pasisakė kasacinės instancijos teismas, nurodydamas, kad „sprendžiant konfiskuotino turto vertę atitinkančios pinigų sumos išieškojimo klausimą proporcingumo principo taikymo kontekste, reikia vertinti visas byloje esančias reikšmingas aplinkybes, tai yra atsižvelgti tiek į padaryto nusikaltimo aplinkybes, tiek į nusikaltimą padariusį asmenį apibūdinančius duomenis ir kitas šiam klausimui išspręsti turinčias reikšmės aplinkybes“ (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2023 m. rugsėjo 27 d. nutartyje baudžiamojoje byloje). Būtent toks proporcingumo principo ir skiriamos baudžiamojo poveikio priemonės individualizavimo taikymas yra aktualus ir turto vertės išieškojimo kelis kartus aspektu. Minėtoje nutartyje teismas įvertino, kad kaltinamasis padarė dvi analogiško pobūdžio nusikalstamas veikas vairuodamas tą patį automobilį per itin trumpą laiką, antrą nusikalstamą veiką jis padarė, nepaisydamas to, jog jam buvo paskirtos kardomosios priemonės (specialiosios teisės sustabdymas ir dokumento (vairuotojo pažymėjimo) paėmimas). Taigi, teismas darė išvadą, kad savo elgesiu kaltinamasis demonstravo abejingumą tiek jam paskirtiems apribojimams, tiek teisės aktų reikalavimams, tiek, kitų asmenų saugumui. Nagrinėjamoje byloje svarbi aplinkybė buvo ir tai, kad automobilis priklausė ne kaltinamajam, o juridiniam asmeniui, kuris valdė automobilį lizingo pagrindais ir už jį mokėjo įmokas, todėl buvo pagrindo spręsti, kad konfiskuoti automobilį būtų netikslinga. Įvertinęs šiuos duomenis bei nesutikdamas su kaltinamojo gynėjo teiginiais, jog dviejų vienodų baudžiamojo poveikio priemonių taikymas už dvi analogiškas nusikalstamas veikas pažeistų *non bis in idem* principą, teismas konstatavo, kad „baudžiamojo poveikio priemonė, taip pat kaip ir bausmė, yra skiriama už kiekvieną nusikalstamą veiką atskirai. Tai reiškia, kad apeliacinės instancijos teismas turėjo paskirti dvi baudžiamojo poveikio priemones – turto konfiskavimą, kartu nurodydamas konkrečios nusikalstamos veikos metu buvusią automobilio vertę“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2023 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kiek kitaip teismų praktikoje traktuojamas to paties turto vertę atitinkančios pinigų sumos išieškojimas kelis kartus, kai konfiskuotinas turtas yra ne nusikalstamos veikos padarymo priemonė, o jos rezultatas. Kasacinės instancijos teismo nutartyje buvo vertinta, ar teismui tenkinus Valstybinės mokesčių inspekcijos pateiktą ieškinį priteisti valstybei padarytą žalą (išvengtą sumokėti pridėtinės vertės mokestį) ir kartu konfiskavus kaltininkų pasisavintą turtą (valstybei nesumokėtą pridėtinės vertės mokestį), taip iš kaltinamųjų nusikaltimo rezultato vertę atitinkanti pinigų suma nėra išieškoma du kartus. Įvertinęs byloje esančius duomenis teismas konstatavo, kad „konfiskavus kaltininkų pasisavintą turtą

ir iš tų pačių asmenų priteisus pagal fiktyvius sandorius sumokėtą PVM sumą bei pelno mokestį valstybei, PVM ir pelno mokestis priteistas antrą kartą. <...> iš asmens negali būti konfiskuota (išieškota) daugiau turto, nei buvo gauta kaip nusikalstamos veikos rezultatas“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taigi, sprendžiant konfiskuotino turto vertę atitinkančios pinigų sumos išieškojimo klausimą tam, kad būtų išvengta atvejų, kuomet turto vertė yra išieškoma kelis kartus, svarbu atsižvelgti į byloje nustatytas aplinkybes. Visų pirma, ar bylos nagrinėjimo metu yra pareikšti civiliniai ieškiniai dėl žalos atlyginimo, kadangi patenkinus civilinius ieškinius ar atlyginus žalą nukentėjusiesiems, kaltinamasis netenka konfiskuotino turto, o konfiskuotino turto vertės išieškojimą galima laikyti nubaudimu antrą kartą. Tačiau atvejais, kai konfiskuotino turto vertės išieškojimas yra taikomas atskirai už kiekvieną iš nusikalstamos veikos epizodų, nėra laikytina išieškojimu kelis kartus, kadangi baudžiamojo poveikio priemonė taikoma už atskiras nusikalstamas veikas.

3.4. Turto konfiskavimo ir proporcingumo principo santykis

Kaip jau buvo minėta pirmiau, BK 72 straipsnio 3 dalis numato, kad kaltininkui priklausantis konfiskuotinas turtas privalo būti konfiskuojamas visais atvejais. Tačiau pagal formuojamą teismų praktiką, teismai gali priimti sprendimą nekonfiskuoti turto, tais atvejais, kai pareiškiamas civilinis ieškinys ar atlyginama nukentėjusiesiems padaryta žala, bei tais atvejais, kai turto konfiskavimas būtų neproporcingas ir sukeltų kaltininkui pernelyg didelę naštą.

A. Gutausko teigimu „teisės sistemoje įtvirtinus tam tikrą nuosavybės teisės ribojimą, kartu privaloma užtikrinti ir efektyvias šios teisės gynimo priemones, kitaip kyla grėsmė neproporcingai suvaržyti asmens teisę į nuosavybę ar ją apskritai paneigti“ (Gutauskas, 2024, p. 16). Šis proporcingumo užtikrinimas tarp turto konfiskavimo, kaip baudžiamojo poveikio priemonės, siekiamo daryti kaltininkui poveikio ir kaltininkui sukeltos naštos, akcentuojamas tiek Konstitucinio Teismo praktikoje, tiek Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikoje, besiremiančioje EŽTT praktika ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolu Nr. 1.

1952 m. kovo 20 d. priimtose Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolo Nr. 1 1 straipsnis „Nuosavybės apsauga“ įtvirtina, kad „Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomas naudotis savo nuosavybe. Iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra būtina visuomenės interesams ir tik įstatymo nustatytais sąlygomis bei vadovaujantis bendraisiais tarptautinės teisės

principais. Tačiau ankstesnės nuostatos jokių būdu neriboja valstybės teisės taikyti tokius įstatymus, kokius, jos manymu, jai reikalingi, kad ji galėtų kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgdama į bendrąjį interesą arba kad garantuotų mokesčių, kitų rinkliavų ar baudų mokėjimą.“ Taigi, šios minimos konvencijos nuostatos neriboja valstybių teisės taikyti turto konfiskavimą, tačiau nurodoma, kad jo taikyme turi būti vadovaujamas bendraisiais tarptautinės teisės principais, vienas iš kurių yra proporcingumo principas.

Kaip pastebi S. Bikelis, 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojus BK pataisoms, įtvirtinusioms baudžiamąją atsakomybę už vairavimą apsvaigus nuo alkoholio (BK 281 straipsnio 7 dalis, kurios nuostatos 2019 m. balandžio 1 d. įsigaliojus BK pataisoms pakoreguotos ir perkeltos į 281¹ straipsnio 1 dalį), bylų, kuriose kilo nusikaltimo padarymo priemonės konfiskavimo taikymo klausimu, labai ženkliai padaugėjo, ir dėl to, kad minima nusikalstama veika nėra laikoma sunkiu nusikaltimu, nusikaltimo padarymo (transporto) priemonių konfiskavimo ar jų vertės išieškojimo būtinumo, jo apimties ir proporcingumo klausimas tapo dar aktualesnis ir aštresnis (S. Bikelis, 2018a, p. 6). Jo vertinimu nusikaltimo padarymo priemonės konfiskavimas yra nukreiptas į dažnai teisėtomis lėšomis įgytą nuosavybę dėl ko, jį taikant, proporcingumo principas įgyja esminę reikšmę (S. Bikelis, 2018a, p. 7).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamoje praktikoje, nagrinėjant transporto priemonės konfiskavimo klausimą bylose dėl BK 281¹ straipsnio 1 dalies pažeidimo, paprastai vertinamas ir proporcingumo principo taikymas. Šiuo klausimu kasacinės instancijos teismas pasisakė, kad „pagal teismų praktiką svarbu įvertinti, ar už teisės pažeidimus taikomos poveikio priemonės proporcingos teisės pažeidimui, jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti; tarp siekiamo tikslo nubausti teisės pažeidėjus ir užtikrinti teisės pažeidimų prevenciją ir pasirinktų priemonių šiam tikslui pasiekti turi būti teisinga pusiausvyra (proporcingumas)“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Konkrečios nagrinėjamos bylos atveju buvo vertinama ar tai, kad asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, numatytą BK 281¹ straipsnio 1 dalyje, buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, yra pakankamas pagrindas teigti, kad nusikalstamos veikos priemonės (automobilio) konfiskavimas yra neproporcingai taikyta baudžiamojo poveikio priemonė. Teismas pasisakė, kad „kaltininko asmenybę apibūdinančios aplinkybės yra pagrindas atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, tačiau jos savaime, nesant jokių išskirtinių aplinkybių, kurių pagrindu būtų galima konstatuoti baudžiamojo poveikio priemonę – automobilio konfiskavimą – esant akivaizdžiai neproporcingą ir neteisingą, nesudaro galimybės neskirti automobilio konfiskavimo“.

Taigi, turto konfiskavimo proporcingumas turi būti vertinamas atsižvelgiant ne į tai, ar asmuo buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, o į teisės pažeidimo sunkumą, ir tai, ar ir be jos taikymo bus įvykdyta teisės pažeidimų prevencija ir asmuo, padaręs nusikalstamą daugiau neprasižengs.

Formuojant teismų praktiką proporcingumo principo taikant turto konfiskavimą klausimą, svarbi kasacinės instancijos teismo nutartis, kurioje teismas remiasi išanalizuota EŽTT praktika ir nurodo, kad „EŽTT turto konfiskavimo neproporcingumą yra konstatavęs ne vienoje byloje, kurioje svarstytas neįvykdžius deklaravimo pareigos per sieną gabentų teisėtoms kilmės pinigų konfiskavimas iš už nurodytą nusikalstamą veiką nuteistų asmenų. Vertindamas konfiskavimo proporcingumą tokio pobūdžio bylose, EŽTT atsižvelgia į daugelį veiksnių, tokių kaip nusikalstamos veikos pobūdis, jos sunkumas; konfiskuojamo turto (šiuo atveju pinigų) statusas nusikalstamoje veikoje; konfiskuojamo turto kilmės ir paskirties teisėtumas; nuteistojo asmens, iš kurio konfiskuojamas turtas, asmenybė ir elgesys, konfiskuojamo turto reikšmė pareiškėjui; dėl nusikalstamos veikos padaryta arba potencialiai sukelta turtinė žala valstybei; asmeniui greta turto konfiskavimo paskirtos kitos bausmės, jų griežtumas ir pakankamumas nubaudimo tikslų įgyvendinimo konkrečios bylos aplinkybėmis požiūriu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taip pat akcentuojama, kad EŽTT savo praktikoje pabrėžia, kad „tam, jog nuosavybės teisių apribojimas (konfiskuojant turtą) būtų proporcingas, jis turi atitikti padaryto pažeidimo sunkumą; sankcija turi atitikti veikos, už kurią yra numatyta ir skiriama, sunkumą, o ne tam tikros preziumuojamos, tačiau nenustatytos veikos (pavydžiui, pinigų plovimo ar mokesčių vengimo) sunkumą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas minimoje nutartyje daro išvadą, kad valstybė turi teisėtą interesą, taip pat ir pareigą, pagal įvairias tarptautines sutartis įgyvendinti priemonės grynųjų pinigų judėjimui per sienas išaiškinti ir stebėti, ir konfiskavimo priemonė atitinka bendrąjį visuomenės interesą, tačiau nagrinėjamoje byloje, kurioje buvo konfiskuotos visos kaltinamosios nedeklaruojant per sieną gabentos piniginės lėšos, įskaitant ir asmenines jos turėtas pinigines lėšas, toks turto konfiskavimas, nenurodant aiškių argumentų, kurie pateiktų tokių griežtų turtinio pobūdžio priemonių paskyrimą, yra laikomas neproporcingu. Minėta nutartimi remiamasi priimant ir kitas vėlesnes nutartis, dėl ko galima daryti išvadą, kad formuojama teismų praktika, pagal kurią pinigų kontrabandos atvejais yra linkstama prie vertinimo, kad turi būti konfiskuojamos tik tiksliai jų nedeklaruojant per sieną vežamos piniginės lėšos, o turto konfiskavimo taikymas

asmeninių piniginių lėšų, turimų su savimi nusikalstamos veikos darymo metu, yra neproporcingas ir neturėtų būti taikomas.

Proporcingumo principo svarbą priimant sprendimus, susijusius su bausmių ir poveikio priemonių taikymu, akcentuoja ir Konstitucinis teismas nutarime, kuriame nors ir buvo analizuojamas ne turto konfiskavimą, o neteisėtą praturtėjimą reglamentuojančių teisės normų atitikties Konstitucijai, tačiau jame aptariamas ir turto konfiskavimui svarbus proporcingumo principo laikymasis baudžiamojo teisėje. Minimame nutarime Konstitucinis Teismas pasisakė, kad „Konstituciniai teisingumo, teisinės valstybės principai suponuoja ir tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti; tarp siekiamo tikslo nubausti teisės pažeidėjus ir užtikrinti teisės pažeidimų prevenciją ir pasirinktų priemonių šiam tikslui pasiekti turi būti teisinga pusiausvyra (proporcingumas)“ (Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas). Taigi, vadovaujantis šiuo Konstitucinio Teismo nutarimu, proporcingumo principo reikia laikytis ir skiriant baudžiamojo poveikio priemones kuriomis įgyvendinti baudžiamojo įstatymo tikslus, t. y. ir taikant arba netaikant turto konfiskavimą.

Proporcingumo principas yra aktualus ir bausmės skyrimo kartu su baudžiamojo poveikio priemone atvejais. Šiuo klausimu kasacinės instancijos teismas pasisakė, kad paskirtos bausmės rūšis ir dydis taip pat yra viena iš aplinkybių vertinant turto konfiskavimo ar konfiskuotino turto vertės išieškojimo proporcingumą, o bausmė ir kartu paskirta baudžiamojo poveikio priemonė turi būti vertinamos kaip visuma, kurios paskirtis yra ne tik nubausti kaltininką, bet ir pačią nusikalstamą veiką padaryti ekonomiškai nenaudingą, t. y. paskirta bausmė kartu su baudžiamojo poveikio priemone turi būti veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios, tačiau paskirtosios bausmės rūšies dydis taip pat paprastai yra reikšminga aplinkybė sprendžiant konfiskuotino turto vertės išieškojimo proporcingumo klausimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje) Proporcingumo principo laikymasis bausmės ir baudžiamosios poveikio priemonės atveju, yra itin aktualus, atsižvelgiant į tai, kad visos baudžiamojo poveikio priemonės yra galimos taikyti kartu su bausmėmis (išskyrus BK numatytas išimtis).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad proporcingumo principas, yra vienas iš bendrųjų tarptautinės teisės principų ir konstitucinis principas. Jo laikymasis yra itin svarbus, siekiant, kad turto konfiskavimu būtų pasiekti jam keliami tikslai (kad kaltininkai negautų naudos iš daromų baudžiamosios teisės pažeidimų, bei būtų užkardytas galimų

nusikalstamų veikų darymas ateityje). Tačiau tuo pačiu šis principas leidžia užtikrinti, kad teismams suteikiama teisė individualizuoti skiriamas baudžiamojo poveikio priemones, tame tarpe ir turto konfiskavimą. Tokiu būdu galima išvengti atvejų, kuomet paskirtas turto konfiskavimas sukeltų nepagrįstai didelę naštą kaltinamajam.

3.5. Turto konfiskavimas BK 202 straipsnio taikymo kontekste

Turto konfiskavimas gali būti taikomas dėl visų baudžiamojo įstatymo uždraustų veikų, jei teismas nustato, kad konkretus turtas yra laikytinas nusikalstamos veikos įrankiu, priemone ar rezultatu. Būtent nusikalstamos veikos rezultato konfiskavimo klausimas yra aktualus baudžiamosiose bylose, kuriose sprendžiama dėl BK 202 straipsnio numatytos nusikalstamos veikos – neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla.

Kaip pastebima Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai apžvalgoje „turtas, gautas neteisėtai verčiantis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla, gali būti konfiskuojamas BK 72 straipsnyje nustatyta tvarka ir pagrindais“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 12 d. praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai apžvalga). BK 202 straipsnio 1 dalyje yra numatyta baudžiamoji atsakomybė tam, kas „versliškai ar stambiu mastu ėmėsi ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos neturėdamas licencijos (leidimo) veiklai, kuriai ji (jis) reikalinga (reikalingas), ar kitokiu neteisėtu būdu“ (BK, 2000). Nagrinėjant šiame BK straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos rezultato konfiskavimo klausimą yra svarbu, kokia apimtimi taikomas turto konfiskavimas bylose, kuriose nustatyta, kad buvo verstasi teisėta ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla, tačiau neturint tam reikalingos licencijos, ir kokia apimtimi taikomas turto konfiskavimas bylose, kuriose nustatyta, kad buvo verstasi neteisėta ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla. Šiuo klausimu yra aktualu, kokia teismų praktika formuojama taikant turto konfiskavimą už BK 202 straipsnio pažeidimus.

Turto konfiskavimas bylose dėl nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų ekonomikai ir verslo tvarkai yra itin aktualus, kadangi būtent finansinės naudos įgijimas neteisėtais būdais yra šių nusikalstamų veikų tikslas. Kasacinės instancijos teismo vertinimu „Tik pritaikius turto konfiskavimą gali būti tiek atkurta sąžininga ekonominė pusiausvyra, tiek užtikrinta, kad nusikalstamos veikos padarymas kaltininkui nebūtų naudingas. Priešingu atveju, nekonfiskavus neteisėtu būdu gauto turto, nuteistasis, nors ir būtų nuteistas kriminaline bausme <...>, liktų praturtėjęs dėl savo nusikalstamų veiksmų. Tokia praktika ne tik neatitiktų turto konfiskavimo paskirties, bet ir būtų socialiai nelogiška bei neteisinga,

sumenkintų baudžiamosios atsakomybės svarbą.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi turto konfiskavimas yra būtina priemonė, kurios taikymas gali užtikrinti, kad nusikalstamos veikos ekonomikai ir verslo tvarkai būtų nenaudingos.

Kasacinės instancijos teismas vienoje iš bylų, sprenddamas dėl turto konfiskavimo taikymo pagrįstumo, nurodė, kad „Vienas pagrindinių turto konfiskavimo tikslų taip pat yra ir principo *ex injuria jus non oritur* (iš neteisės teisė nekyla) užtikrinimas. Nors šis bendrasis teisės principas labiau plėtojamas civilinėje teisėje, tačiau savo turiniu aktualus ir baudžiamojoje teisėje. Su baudžiamosios teisės paskirtimi ir funkcija nebūtų suderinami atvejai, kai asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, iš to dar galėtų gauti naudos“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taip buvo pasisakyta byloje, kurioje asmuo, neturėdamas licencijos verstis kreditavimo veikla, vertėsi skolinimu su palūkanomis ir gaudavo finansinę naudą palūkanų forma. Kaltinamasis skundė žemesnės instancijos teismo sprendimą konfiskuoti nusikalstamos veikos rezultata – palūkanų forma gautas pinigines lėšas. Tačiau kasacinės instancijos teismas skundo netenkino argumentuodamas, kad „pajamos, gautos neteisėtai verčiantis veika, kuria verstis fizinis asmuo neturi teisės, o būtent palūkanos už versliškai suteiktas paskolas, pagrįstai buvo pripažintos nusikalstamos veikos rezultatu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Atitinkamai kasacinės instancijos teismas pasisakė ir kitoje byloje, kurioje buvo sprendžiamas nusikalstamos veikos rezultato konfiskavimo klausimas. Pagal byloje nustatytus duomenis, kaltinamoji vykdė profesinę veiklą, neturėdama licencijos ją vykdyti, t. y. neturėdama gydytojo dermatovenerologo profesinės kvalifikacijos, už atlygį atliko koregavimą hialurono rūgšties užpildais (hialurono rūgštį sušvirkšdavo asmenims į atitinkamos veido srities odą) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šioje teismo nutartyje svarbu, kaip buvo įvertintas nusikalstamos veikos rezultato ir pareigos sumokėti valstybei mokesčius nuo pajamų, gautų neteisėtai verčiantis profesine veikla. Šiuo klausimu teismas pasisakė, kad visų iš neteisėtai vykdytos profesinės veiklos gautų pajamų, kaip nusikalstamos veikos rezultato, konfiskavimas yra pagrįstas, nes nusikalstamos veikos darymas jokiais atvejais asmeniui negali būti ekonomiškai naudingas, o pagal byloje nustatytas aplinkybes, kaltinamoji vykdydama neteisėtą profesinę veiklą neturėjo pareigos tvarkyti apskaitą ir deklaruoti iš neteisėtos profesinės veiklos gautų pajamų, bei neturėjo pareigos sumokėti valstybei mokesčių nuo minėtų gautų pajamų, nes tokia veikla užsiėmė neteisėtai. Dėl šios priežasties šie pinigai negali būti laikomi gautais teisėtu būdu ir jokie mokesčiai nuo jų negali būti mokami

valstybei (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Būtent tai, kad nuo vykdytos profesinės veiklos rezultato – gautų pajamų – nebuvo mokami mokesčiai valstybei, yra vienas iš argumentų, kodėl žemesnės instancijos teismas teisingai taikė turto konfiskavimą visoms iš nusikalstamos veikos gautoms pajamoms.

Kitoks kasacinės instancijos vertinimas turto konfiskavimo taikymo klausimu yra byloje, kurioje, priešingai nei pirmiau aptartoje, kaltinamasis neįsteigęs juridinio asmens ar neįregistravęs individualios veiklos Valstybinėje mokesčių inspekcijoje, sistemingai vykdė komercinę veiklą – prekiaavo automobilių dalimis: internetinėje erdvėje skelbė duomenis apie parduodamas detales, surasdavo pirkėjus ir parduodavo automobilių dalis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kasacinės instancijos teismas atkreipė dėmesį, kad „turto konfiskavimo klausimas negali būti vienodai sprendžiamas tose situacijose, kai pinigai gaunami iš veiklos, kuri jokiais atvejais negali būti laikoma teisėta (pavyzdžiui, narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimas, prekyba žmonėmis, kyšininkavimas ir pan.), kai visos iš tokios veiklos gautos lėšos be jokių išimčių turi būti konfiskuojamos, ir tose situacijose, kai pajamos gaunamos vykdant veiklą, kuria teisės aktų nustatyta tvarka gali būti verčiamasi teisėtai, nors konkrečiu atveju padaryti nustatytos tvarkos pažeidimai suponuoja tokios veiklos nusikalstamumą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nagrinėjamoje byloje sprendžiant dėl turto konfiskavimo taikymo, buvo atsižvelgta į tai, kad kaltinamasis nusikalstamą veiką padarė neįsteigdamas juridinio asmens ar neįregistravęs individualios veiklos ir taip siekdamas išvengti mokestinės prievolės. Taip pat buvo vertinama ar kaltinamasis iš padarytos nusikalstamos veikos gaus finansinės naudos, kai jei bus apskaičiuota mokestinė prievolė, ir ją bus galima išieškoti Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo tvarka. Kadangi byloje esančiais duomenimis Valstybinė mokesčių inspekcija informavo, jog specialisto išvadoje apskaičiuota mokestinė žala bus išieškoma Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo nustatyta tvarka, kasacinės instancijos teismas nurodė, kad tokiu atveju iš esmės yra sudaromos prielaidos įvykdyti mokestinę prievolę, o gauta turtinė nauda bus panaikinta pritaikant mokestinę prievolę mokesčių administravimo įstatymo tvarka, sukeltų papildomą naštą, kuri būtų neproporcinga padarytos nusikalstamos veikos pobūdžiui ir pavojingumui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, formuojama teismų praktika, kad tais atvejais, kai kaltinamasis netenka finansinės naudos išieškojus mokestinę prievolę, turto konfiskavimo taikymas būtų nepagrįstas.

Apibendrinant galima teigti, kad BK 72 straipsnio nuostatų taikymas bylose dėl neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla, reikalauja dėmesingumo, vertinant kokio pobūdžio BK 202 straipsnyje įtvirtintų teisės normų pažeidimai buvo atlikti. Pagal formuojamą teismų praktiką, turto konfiskavimas padarius nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai yra būtini, siekiant šias veikas padaryti kaltininkams ekonomiškai nenaudingomis. Tačiau tais atvejais, kai kaltinamasis finansinės naudos negauna, nes iš jo išieškoma mokestinė prievolė, turto konfiskavimą taikyti būtų netikslinga. Tuo tarpu, jei iš nusikalstamos veikos gautas rezultatas dėl savo neteisėtos kilmės nėra laikytinas mokestinės prievolės objektu, visa iš nusikalstamos veikos gauta finansinė nauda, kaip nusikalstamos veikos rezultatas, turėtų būti konfiskuojama.

IŠVADOS

1. Turto konfiskavimas – viena iš BK numatytų baudžiamojo poveikio priemonių. Iki 2000 m. galiojusi bausmių sistema, numčiusi pagrindines ir papildomas bausmes, buvo pakeista į sistemą, susidedančią iš bausmių ir baudžiamojo poveikio priemonių.
2. Tarptautinės sutartys ir Europos Sąjungos pamatiniai sprendimai bei direktyvos, reglamentuojančios turto konfiskavimą, reikšmingos tuo, kad jose buvo suformuluota turto konfiskavimo samprata bei gairės, kas turėtų būti laikytina konfiskuotinu turtu, bei numatytas ne tik tiesioginis, bet ir turto vertės ekvivalento konfiskavimas. Tarptautiniais ir Europos Sąjungos teisės aktais siekiama ne suvienodinti teisinį reglamentavimą nacionaliniu lygmeniu, o optimalaus tarptautinių bei Europos Sąjungos ir valstybių narių nacionalinių teisės aktų santykio, kuris leistų pasiekti išsikeltų tikslų ir efektyvinti tarpvalstybinį bendradarbiavimą turto konfiskavimo srityje.
3. Be BK 72 straipsnyje numatyto turto konfiskavimo, susidūrus su sunkumais konfiskuoti asmenų paslėptą iš nusikalstamų veikų gautą turtą, įtvirtinti alternatyvūs turto konfiskavimo būdai: išplėstinis turto konfiskavimas ir civilinio turto konfiskavimas. Nuo turto konfiskavimo, numatyto BK 72 straipsnyje, šie būdai skiriasi žemesniais įrodinėjimo standartais ir platesnėmis taikymo galimybėmis. Civilinio turto konfiskavimas nuo išplėstinio turto konfiskavimo skiriasi tuo, kad jį taikant nėra būtina nustatyti nusikalstamą turto kilmę, ir nors jis inicijuojamas baudžiamojo proceso dalyvio – prokuroro, tačiau vyksta civilinio proceso tvarka.
4. Galimybė konfiskuoti ne patį konfiskuotiną turtą, o jo vertę atitinkančią pinigų sumą yra laikytina išimtimi. Teismas, priimdamas sprendimą konfiskuoti ne konfiskuotiną turtą, bet jo vertę atitinkančią pinigų sumą, privalo motyvuoti ir pagrįsti, kodėl paties konfiskuotino turto konfiskavimas būtų netikslingas, o baudžiamosios poveikio priemonės tikslai bus pasiekti, konfiskuojant ne patį turtą, o jo vertę atitinkančią pinigų sumą. Konfiskuojant turto vertę atitinkančią pinigų sumą iš bendrininkų, teismas vadovaujasi proporcingumo principo taikymu ir atsižvelgia į byloje nustatytas aplinkybes (koks buvo bendrininko vaidmuo bei trukmė darant nusikalstamą veiką). Konfiskuotino turto vertę atitinkanti pinigų suma iš bendrininkų konfiskuojama lygiomis dalimis tik tais atvejais, kai byloje nėra duomenų leidžiančių nustatyti, kokią konkrečią naudą gavo kiekvienas iš bendrininkų.
5. BK ir BPK nenustato konkrečių taisyklių turto konfiskavimo atvejais, kai sueina apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas arba baudžiamojon

atsakomybėn patrauktas asmuo miršta. Ši situacija sprendžiama taikant BPK 94 straipsnio ir BK 72 straipsnio nuostatas.

6. Vengiant atvejų, kuomet konfiskuotino turto vertę atitinkanti pinigų suma yra išieškoma kelis kartus, būtina atsižvelgti į tai, ar bylos nagrinėjimo metu yra pareikšti civiliniai ieškiniai dėl žalos atlyginimo. Patenkinus civilinius ieškinius ar atlyginus žalą nukentėjusiesiems, baudžiamojon atsakomybėn patrauktas asmuo netenka konfiskuotino turto, o konfiskuotino turto vertės išieškojimą galima laikyti nubaudimu antrą kartą. Turto vertės išieškojimu kelis kartus nėra laikomi atvejai, kai vertė išieškoma už atskiras tapačias nusikalstamas veikas, nes baudžiamojo poveikio priemonės yra taikoma už atskiras nusikalstamas veikas.
7. BK 72 straipsnio nuostatų taikymo ypatumai pasireiškia ir bylose dėl neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 straipsnis). Pagal formuojamą teismų praktiką, tais atvejais, kai kaltinamasis finansinės naudos negauna, nes iš jo išieškoma mokestinė prievolė, turto konfiskavimo taikymas būtų netikslingas. Tuo tarpu, jei iš nusikalstamos veikos gautas rezultatas dėl savo neteisėtos kilmės nėra laikytinas mokestinės prievolės objektu, konfiskuojama visa iš nusikalstamos veikos gauta finansinė nauda, kaip nusikalstamos veikos rezultatas.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

Tarptautinės konvencijos:

1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 1 (1952). *Valstybės žinios*, 2011, 156-7391.
2. Jungtinių tautų organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta (1988). *Valstybės žinios*, 1998, 38-1004.
3. Europos Tarybos konvencija dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo (1990). *Valstybės žinios*, 1995, 12-263.
4. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (2000). *Valstybės žinios*, 2002, 51-1933.
5. Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją (2003). *Valstybės žinios*, 2006, 136-5145.

Europos Sąjungos teisės aktai:

6. Europos Tarybos 2001 m. birželio 26 d. pamatinis sprendimas 2001/500/TVR dėl pinigų plovimo, nusikaltimo priemonių ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų nustatymo, paieškos, įšaldymo, areštavimo ir konfiskavimo. *OL L 182, p. 158*.
7. Europos Tarybos 2005 m. vasario 24 d. pamatinis sprendimas 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo. *OL L 68/49, p. 49*.
8. Europos Komisijos 2008 m. lapkričio 20 d. Komunikatas „Pajamos iš organizuoto nusikalstamumo. Užtikrinkime, kad nusikalsti nebūtų pelninga“. *COM (2008) 766 galutinis, p. 6-7*.
9. Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. balandžio 3 d. direktyva 2014/42/ES dėl nusikaltimų priemonių ir pajamų iš nusikaltimų įšaldymo ir konfiskavimo Europos Sąjungoje. *OL L 127, p. 39*.
10. Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. balandžio 24 d. direktyva 2024/1226/ES dėl nusikalstamų veikų apibrėžties ir sankcijų už Sąjungos ribojamųjų priemonių pažeidimą, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2018/1673. *OL L 2024 4 24, p. 8-9*.
11. Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. balandžio 24 d. direktyva 2024/1260/ES dėl turto susigrąžinimo ir konfiskavimo. *OL L 2024 5 2, p. 3*.

Lietuvos Respublikos nacionaliniai teisės aktai:

12. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
13. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.

14. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
15. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228-1 straipsniu įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, 108-4030.
16. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 67, 72, 190 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 72-3, 189-1 straipsniais įstatymas (2010). *Valstybės žinios*, XI-1199.
17. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 47, 176, 220, 221, 272, 273, 281, 284 straipsnių pakeitimo įstatymas (2015). TAR, 11240.
18. Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymas (2020). TAR, 6992.
19. Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo (1961). *Vyriausybės žinios*, 18-147.
20. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl finansų tyrimo patvirtinimo Nr. I-73 (2013). *Valstybės žinios*, 30-1508.
21. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl turto tyrimo patvirtinimo Nr. I-219 (2018). TAR, 10681.
22. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl turto tyrimo atlikimo ir organizavimo civilinio turto konfiskavimo metu tvarkos aprašo patvirtinimo Nr. I-173 (2020). TAR, 14215.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 70-1320.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 126-4816.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas. TAR, 4356.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2023 m. spalio 12 d. nutarimas. TAR, 20188.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. vasario 6 d. nutarimas. TAR, 1892.

Specialioji literatūra:

28. Apanavičius, A., et al. (1972). *Tarybinė baudžiamoji teisė*. Vilnius: „Minties“ leidykla.

29. Bikelis, S., et al . (2014). *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai. Monografija*. Vilnius: Justitia.
30. Bikelis, S. (2018a). Nusikaltimo padarymo priemonės dalies konfiskavimas ar jos vertės dalies išieškojimas iš proporcingumo principo perspektyvos. *Teisės problemos*, 2(96), 6-7.
31. Bikelis, S. (2018b). *Civilinio turto konfiskavimo perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Teisės institutas.
32. Bikelis, S. (2019). Nusikaltimo padarymo priemonių konfiskavimo problematika bylose dėl neatsargių nusikaltimų. *Teisės problemos*, 1(97), 6-18.
33. Daukšaitė, I. ir Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E. (2015). *Teismų praktika korupcijos bylose: kai kurie Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją nuostatų dėl bausmių juridiniams asmenims skyrimo ir turto konfiskavimo įgyvendinimo aspektai. Mokslo studija*. Vilnius: Teisės institutas.
34. Drakšas, R. (2019). Civilinis turto konfiskavimas kaip organizuoto nusikalstamumo užkardymo teisinis instrumentas. *Jurisprudencija*, 26(1), 143.
35. Gutauskas, A. (2024). Ar išplėstinis turto konfiskavimas gali tapti efektyviu teisiniu įrankiu Lietuvos teisėsaugos institucijoms ir teismams? *Teisė*, 133.1, 11.
36. Hryniewicz-Lach, E. (2023). Expanding Confiscation and its Dimensions in EU Criminal Law. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 31, 244.
37. Kavoliūnaitė, E. (2008). Turto konfiskavimas: reguliavimo tikslai ir teisinės prielaidos taikyti išplėstinį turto konfiskavimą Lietuvoje. *Teisės problemos*, 1(59), 33.
38. Levon, J. (2013). Baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 88, 184-185.
39. Pakšaitis, L. (2013). Neteisėtas praturtėjimas kaip nusikalstama veika: ištakos, kriminalizavimo problema, taikymas, perspektyvos. *Jurisprudencija*, 20(1), 323.
40. Paužaitė, R. (2007) Turto konfiskavimo teisinės prigimties problemos, *Jurisprudencija*, 8(98), 21.
41. Paužaitė, R. (2009). Iš nusikalstamos veikos gautas turtas kaip konfiskuotino turto rūšis. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 198.
42. Pavilionis, V., et al. (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Teisinės informacijos centras.
43. Piesliakas, V. (1995). Bausmės skyrimas, padarius kelis nusikaltimus. *Teisės problemos*, 1, 19.

44. Piesliakas, V. (2011). Neteisėtu būdu gautų pajamų konfiskavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje: siekiai ir realybė. *Jurisprudencija*, 18(2), 677-679.
45. Šulija, G. (2004). Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Jurisprudencija*, 52(44), 60.
46. Švedas, G. (1997). Dabartinė baudžiamoji politika. *Teisės problemos*, 4, 14.
47. Švedas, G. (2005). Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995-2004 metais. *Teisė*, 56, 67.
48. Švedas, G. (2006). *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Monografija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
49. Švedas, G., et al. (2020). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. II knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
50. Švedas, G., et al. (2017). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinamumo iššūkiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
51. Žalkauskas, P., et al. (1989). *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: „Minties“ leidykla.
52. Žėkas, T., et al. (2014). *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai. Monografija*. Vilnius: Justitia.

Teismų praktika:

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai:

53. *Silickienė prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 20496/02, [2012-07-10]. ECLI:CE:ECHR:2012:0410 JUD002049602.
54. *Gogitidze ir kt. prieš Sakartvelą* [EŽTT], Nr. 36862/05, [2015-05-12]. ECLI:CE:ECHR:2015:0512 JUD003686205.
55. *Todorov ir kiti prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 50705/11, [2021-10-13]. ECLI:CE:ECHR:2021:0713 JUD005070511.
56. *Yordanov ir kiti prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 265/17 ir 26473/18, [2023-01-26], ECLI:CE:ECHR:2023:0926 JUD000026517.

Bendrosios kompetencijos teismų praktika:

57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-507/2011.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-130-699/2015.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-245-696/2015.

60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 2 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-693/2013.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80-511/2018.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-2-693/2019.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-144-693/2019.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-177-788/2019.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-303/2021.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 22 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-50-942/2021.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-107-976/2021.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-106-628/2021.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189-387/2021.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-303/2022.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-192-648/2022.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-195-976/2022.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-30-788/2023.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-511/2023.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2023.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-191-719/2023.

77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-2-511/2024.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-15-781/2025.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-813/2025.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-49-489/2025.

Kiti šaltiniai:

80. Baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 144, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 263, 287 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 228(1) straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas (2004). *Valstybės žinios*, IXP-3519.
81. Baudžiamojo kodekso 7, 67, 72, 189 ir 216 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 72(1) straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas (2010). *Valstybės žinios*, 10-3207-01.
82. Baudžiamojo kodekso 67 straipsnio papildymo, 72 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo 72(3) ir 189(1) straipsniais įstatymo ir baudžiamojo proceso kodekso 91, 94 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 168(1) straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas (2010). *Valstybės žinios*, XIP-2344.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 18 d. „Teismų praktikos taikant turto konfiskavimą (BK 72 straipsnis) apžvalga“.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 12 d. praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai apžvalga.
85. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. praktikos civilinėse bylose apžvalga civilinio turto konfiskavimo bylose.
86. European Union serious and organised crime threat assessment. *The changing DNA of serious and organised crime* (2025) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/changing-dna-of-serious-and-organised-crime> [žiūrėta 2025 m. balandžio 9 d.].

SANTRAUKA

Turto konfiskavimo problematika

Edita Valatkaitė

Šiame darbe išnagrinėta baudžiamojo poveikio priemonės – turto konfiskavimo, apibrėžto Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 72 straipsnyje, problematika. Pirmoje darbo dalyje, atlikus nacionalinių, tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų analizę ir remiantis teisės doktrina, aptarta turto konfiskavimo samprata, jos raida, pokyčius nulėmę veiksniai bei tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų įtaka sampratos formavimuisi. Šioje dalyje be turto konfiskavimo, taip, kaip jis įtvirtintas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 72 straipsnyje, aptarti ir kiti turto konfiskavimo būdai – išplėstinis turto konfiskavimas ir civilinio turto konfiskavimas, atskleidžiant jų ypatumus, skirtumus bei taikymo iššūkius. Analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją bei Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus, antroje darbo dalyje nagrinėjamos turto konfiskavimo taikymo problemos susijusios su konfiskuotinu turtu: nusikalstamos veikos įrankio, priemonės ar rezultato konfiskavimas, tretiesiems asmenims priklausančio turto konfiskavimas, konfiskuotino turto vertę atitinkančios pinigų sumos konfiskavimas. Trečioje darbo dalyje, taip pat, remiantis pirmiau minėtais šaltiniais, analizuoti kiti turto konfiskavimo taikymo probleminiai aspektai: turto konfiskavimas iš bendrininkų, turto konfiskavimas suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui arba asmeniui mirus, to paties daikto vertę atitinkančios pinigų sumos išieškojimas kelis kartus, turto konfiskavimo ir proporcingumo principo santykis, turto konfiskavimo taikymas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 202 straipsnio kontekste.

SUMMARY

Problems of property confiscation

Edita Valatkaitė

This paper examines the subject of the punitive measure - property confiscation, regulated in Article 72 of the Criminal Code of The Republic of Lithuania, problematics. The first part of the paper, after analysing national, international and European Union legal acts, and based on the legal doctrine, discusses the concept of property confiscation, its development, factors that determined changes and the influence of international and European Union legal acts on the formation of the concept. In this part, in addition to property confiscation, as it is established in Article 72, other methods of property confiscation are discussed – extended property confiscation and civil property confiscation, revealing their peculiarities, differences and challenges of application. Analysing the case law formed by the Supreme Court of Lithuania, the jurisprudence of the Constitutional Court of The Republic of Lithuania and the decisions of the European Court of Human Rights, the second part of the work examines the problems of applying property confiscation to property to be confiscated: confiscation of a tool, instrument or result of a criminal act, confiscation of property belonging to third parties, confiscation of a sum of money corresponding to the value of the property to be confiscated. Based on the aforementioned sources, the third part of this paper analyses other problematic aspects of the application of property confiscation: property confiscation from accomplices, property confiscation after the statute of limitations for the conviction has expired or after the person has died, recovery of a sum of money corresponding to the value of the same item several times, the relationship between property confiscation and the principle of proportionality, application of property confiscation in the context of Article 202 of the Criminal Code of The Republic of Lithuania.